

ELS HERP DE MANRESA, UNA SAGA DE NEGOCIANTS I FABRICANTS EN ELS ORÍGENS DE LA CATALUNYA INDUSTRIAL (1800-1859)

O ÀNGELS SOLÀ I PÀRERA
UNIVERSITAT DE BARCELONA

El desenvolupament de la indústria cotonera catalana en el segle XIX és prou ben conegut gràcies a una sèrie de treballs, però no s'ha assolit encara una visió global del tot satisfactòria d'aquest procés històric. Als esquemes generals sobre la industrialització que van fer fa anys Miquel Izard, Jordi Nadal i Jordi Maluquer, els han seguit estudis locals o comarcals (Joaquim Nadal, Josep M. Torras i Ribé, Josep Oliveras, Llorenç Ferrer, Joaquim Albareda, Albert Benet, Jordi Suades, Joan Masats, Francesc Costa, Josep Albert Planes, Pere Pascual, Benet Oliva, Raimon Soler, Àngels Solà i Lluís Virós) i monografies d'empreses fabrils (Gràcia Dorel), que en alguns casos combinen aquesta doble orientació. En altres, s'han efectuat anàlisis de l'evolució a llarg termini de les fàbriques (Albert Garcia Balañà i Àngels Solà). Les recerques d'Àlex Sánchez i de James Thomson sobre les fàbriques d'indianes del segle XVIII i els inicis de la filatura mecànica del cotó a cavall dels darrers anys del mateix i els primers del següent, cercant d'establir les continuïtats entre una i altra activitat cotonera, han esbossat un marc valuós per explicar aquests anys de transició en el sector. També ha resultat útil l'obra de Francesc Cabana, que ha aplegat la informació de fonts secundàries sobre fàbriques i fabricants cotoners catalans, i d'altres sectors productius.

Els orígens dels capitals i l'estudi de l'empresariat són uns dels aspectes poc treballats a les recerques que s'han ocupat d'explicar la industrialització catalana. Tanmateix, els que s'han fet des de la perspectiva de la història local sovint han prestat atenció als fabricants, i han reconstruït de vegades biografies empresarials força completes. Entre les poques biografies de fabricants que s'han escrit amb certa profunditat destaquen la pionera d'Enric Moreu sobre els Rosal de Berga; la de Jordi Nadal, sobre els Bonaplata; les de Benet Oliva, sobre els fabricants de Vilassar de Dalt; les de Llorenç Ferrer i les meves, sobre alguns fabricants del Bages; la que he fet sobre els Soler, originaris de Cercs; les notes sobre els fabricants igualadins Castells i Catarineu que ha escrit Pere Pascual; la de Gràcia Dorel, sobre Miquel Puig i el seu *entourage*, i la monografia que Roser Solà i Montserrat ha publicat recentment sobre Joan Vilaregut. En aquest camp, certament, queda molt per fer.

Les característiques de les màquines, tant de preparació com de filatura i dels telers, així com les dels mecanismes de tracció emprats a les fàbriques amb força hidràulica, són un altre aspecte desatès en els estudis de la industrialització. Pocs treballs s'han ocupat d'aquestes qüestions i els pocs estudis que s'han referit a l'ús de l'aigua com a font d'energia en la indústria cotonera catalana bàsicament han tractat el tema de les colònies –com la Pons, a Puig-reig, o bé la Sedó, a Esparreguera–, llevat dels treballs de Llorenç Ferrer sobre les fàbriques de Navarcles i altres casos bagencs; els meus estudis sobre la industrialització de Berga i Manresa; els d'Albert Benet i Albert Garcia Balaña, sobre la de Sallent; el de Lluís Virós, sobre la de Sant Vicenç de Castellet, i el de James Thomson, sobre la primera *waterframe* accionada amb força hidràulica que es va instal·lar a Catalunya, en concret a Olot, el 15 de desembre de 1793. La qüestió de l'evolució de la maquinària, a partir de la que s'emprà en implantar-se els tres sistemes de filar i de la introducció dels primers telers mecànics, és un tema pràcticament verge.

L'objectiu d'aquest treball és presentar els resultats d'una recerca que, a partir de l'estudi d'un cas, permeti tractar dues de les qüestions menys tingudes referents a la industrialització cotonera catalana apuntades en els paràgrafs anteriors, és a dir, a la manca de biografies empresarials i de treballs sobre el desenvolupament tècnic de la maquinària tèxtil i de la utilització de l'energia hidràulica. L'exemple estudiat, el dels bagencs Herp i els seus socis, presenta la particularitat que alguns dels seus membres van intervenir diverses vegades en activitats tèxtils, entre 1815 i 1859, en diferents punts de la Catalunya cotonera (Manresa, Súria, Cardona, Navarcles, el Papiol, Martorell i Barcelona) i també en la llanera (Navarcles), com es pot veure al Quadre 12.¹ A més, la dinàmica empresarial que van menar hereus i cabalers d'aquesta família –encara que, després, alguns dels seus

1. Els Herp ja han estat parcialment estudiats, o bé mencionats, sobretot com a innovadors tecnològics en la indústria cotonera catalana. Llorenç Ferrer ha publicat unes notes familiars vinculades a la creació d'una fàbrica, primer llanera i després cotonera, a Navarcles i Àlex Sánchez ha mencionat la importància de la maquinària existent a la fàbrica Herp, Peix i Vilaseca, del Papiol, el 1838. Llorenç FERRER, *Les fàbriques de riu de Navarcles*, Manresa: Centre d'Estudis del Bages, 1994, p. 28; Àlex SÁNCHEZ, «La era de la manufactura algodonerà en Barcelona, 1736-1839», *Estudios de Historia Social* (Madrid), núm. 48-49 (1989), p. 109, n. 195. Darrerament, Albert Garcia Balaña també ha parlat de la fàbrica del Papiol, subratllant la importància de la maquinària que tenia el 1835 a Albert GARCIA BALANÀ, *La fabricació de la fàbrica. Treball i política a la Catalunya cotonera (1784-1884)*, tesi doctoral inèdita presentada a l'Institut Universitari d'Història Jaume Vicens

membres van esdevenir rendistes— és molt interessant, perquè en més d'un cas van impulsar projectes tècnicament innovadors.

Amb aquest article, a més, vull mostrar, de la mà dels Herp, un exemple de la gran mobilitat geogràfica de fabricants i empreses cotoneres que es va donar des de després de la guerra del Francès, però sobretot en els anys 1830-1860, a la recerca de salts d'aigua que permetessin posar fàbriques amb els sistemes de filar de les *waterframes* i *mulejennies*, accionats amb força hidràulica. La percepció d'aquesta realitat tan dinàmica permetrà matissar el gran protagonisme que tradicionalment s'ha atorgat a la introducció de la màquina de vapor, des dels anys 1830, per explicar la revolució industrial catalana. Aquesta perspectiva subratllava una ruptura tecnològica i organitzativa que, tanmateix, calia que actués sobre unes estructures econòmiques i una societat en procés de canvi. Són pocs els historiadors que han tingut en compte la situació preexistent a l'arribada de la màquina de vapor. Àlex Sánchez i James Thomson van apuntar una sèrie de novetats, anteriors al 1833, que derivaven d'una dinàmica empresarial renovadora. Tanmateix, cal també tenir en compte altres factors per explicar la revolució industrial: els capitals, la mà d'obra, un interès pel canvi tecnològic... Només darrerament s'ha començat a treballar per desvetllar, d'una banda, la importància creixent que va adquirir la utilització de la força hidràulica per a filar cotó en algunes localitats ja en els anys 1800-1808, segons mostra el meu estudi sobre la industrialització de Manresa,² i, de l'altra, les modificacions tecnològiques introduïdes a les màquines de filar i als telers en els anys 1830.

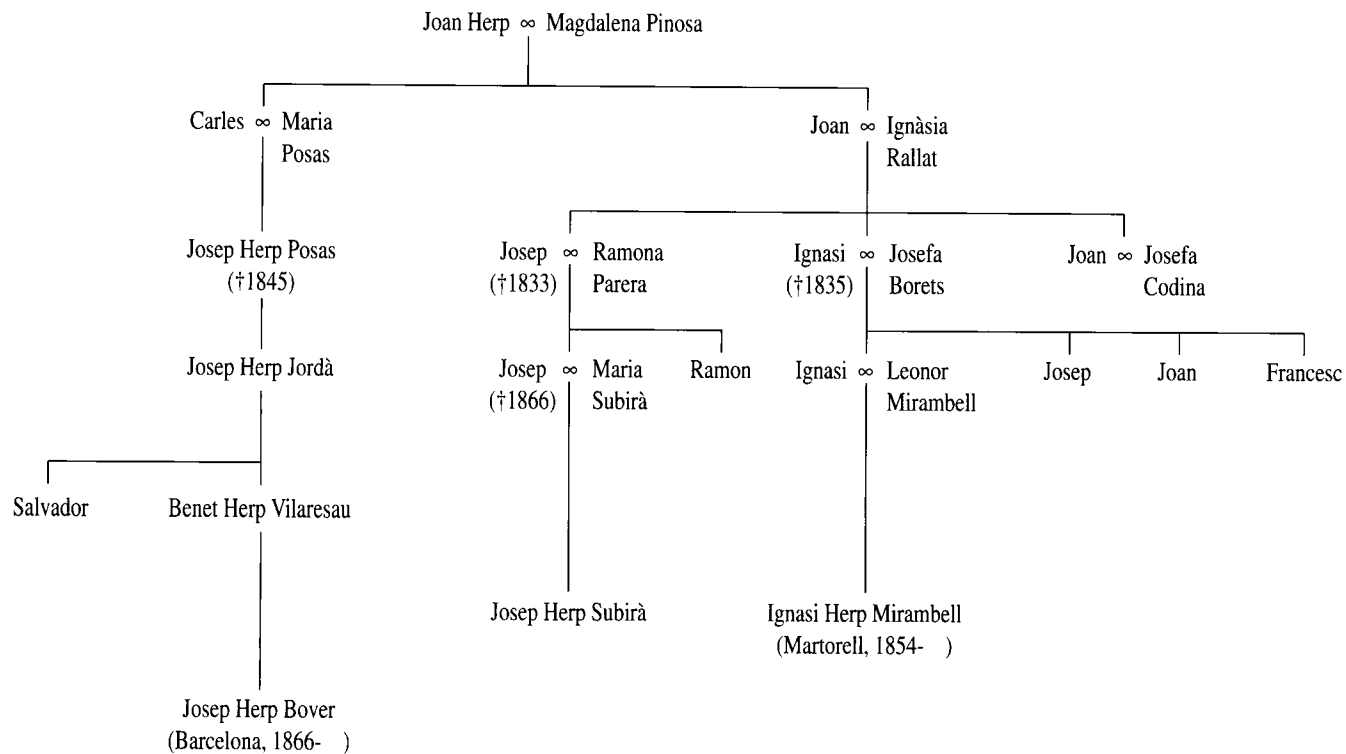
La revolució industrial, l'inici de la qual a Catalunya certament s'ha de datar en l'adopció i la difusió de la màquina de vapor des de l'exemple de la fàbrica Bonaplata, Vilaregut, Rull i Cia., inaugurada a Barcelona el 1833, es va recolzar en una acceleració de l'activitat cotonera en un context que, en termes clàssics, podem denominar com la primera fase de la industrialització. En aquest progrés cotoner, hi va tenir molt a veure la difusió de la *mulejenny* activada amb cavalleries, com ha dit Àlex Sánchez, però també la utilització creixent de la força hidràulica per preparar i filar el cotó.

Vives, Barcelona: Universitat Pompeu Fabra, setembre 2001, f. 333-334. Finalment, Pere Pascual ha donat informació d'Ignasi Herp i Bovets i la seva fàbrica de Martorell, perquè el 1858 la va vendre a un igualadí, a *Els Torelló. Una família igualadina d'advocats i propietaris. I. Liberalisme, conservadorisme i canvi econòmic i social (1820-1930)*, Barcelona: Fundació Salvador Vives i Casajuana, 2000, v. I, p. 74-78.

2. *Aigua, indústria i fabricants a Manresa (1759-1860)*, Manresa: Centre d'Estudis del Bages, 2004.

ARBRE GENEALÒGIC DE LA FAMÍLIA HERP

(NOMÉS S'EXPRESSA LA DESCENDÈNCIA MASCULINA)

Joan Herp i Pinosa, de menestral a comerciant en el pas del segle XVIII al XIX. L'origen d'una nissaga d'empresaris innovadors

Era fill d'un pare d'Artés, de nom també Joan Herp, i de Magdalena Pinosa. El 1766, entrà com aprenent en el taller d'un veler manresà i obtingué la mestria d'aquest gremi en una data desconeguda.³ Tanmateix, es dedicà també a elaborar un altre tipus de manufactura. Els *Almanak Mercantil*, pels anys 1797 i 1802, el citaven com un dels principals fabricants de vetes amb telers que en feien de 10 a 22 a la vegada, a Manresa,⁴ com es veu al Quadre 1. Encara que als «*almanaks*» d'aquests anys només se'l mencionava en actiu en aquesta activitat, també teixia seda –segurament mocadors–, segons es dedueix dels testaments dels seus fills, sobretot en el del primogènit, escrits el 1823 i que, com es veurà més endavant, deixaven llegats als treballadors del seu negoci seder (torcedors i velers) i de fabricació de vetes.⁵

QUADRE 1

PRINCIPALS FABRICANTS DE CINTES DE SEDA AMB TELERS DE CINTES MÚLTIPLES DE MANRESA, 1797

Joan Herp	Joan Puig i Cia.
Francesc Oms	Pere Màrtir Vall
Vídua de Valentí Prat	

Font: *Almanak Mercantil, o Guía de comerciantes para el año 1797*, Madrid: Ramón Ruiz, s. d., p. 472.

3. FERRER, *Les fabriques...*, p. 28.

4. *Almanak Mercantil, o Guía de comerciantes para el año 1797*, Madrid: Ramón Ruiz, s. d., p. 472, i *Almanak Mercantil, o Guía de comerciantes para el año 1802*, Madrid: Imprenta de Vega i Cia., s. d., p. 260. El cas més ben documentat de producció de cintes per part dels mestres velers manresans és el de la societat Ignasi Parera. Vegeu Assumpta MUSET i PONS, *Una empresa sedera catalana del segle XVIII. Ignasi Parera i Cia., de Manresa*, Manresa: Centre d'Estudis del Bages, 2001, p. 45-49. Devers el 1796, aquesta firma tenia 18 telers per a fer mocadors de seda, 64 per a fer galons i cintes de mostra i de vellut, 10 per a fer cintes llises o senzilles, un per a fer vellutets i un altre per a fer tafetà doble de folro (Muset, *Una empresa...*, p. 45).

5. Arxiu Històric de la Ciutat de Manresa (AHCM), Caietà MAS, *Llibre de testaments, 1813-1823*, f. 15 i f. 17; Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (AHPB), Marià BARALLAT, 1835, f. 47.

Al principi del segle XIX, Joan Herp i Pinosa gaudia d'una situació econòmica prou benestant, bé que no tenia una gran fortuna. Era un artesà pròsper que segurament començava a fer negocis fora del propi taller: traficava amb seda, feia préstecs,⁶ segurament venia el producte d'altres seders, potser arrendava la percepció de drets senyorials... El seu interès a participar en el préstec a pagesos i a accedir a la producció agrària per tal de vendre grans es veu en una transacció efectuada el febrer del 1812. En aquesta ocasió, el pagès de Gaià Segimon Padròs va vendre part dels fruits d'un dels seus masos a Herp per 1.500 lliures.⁷

Els capítols matrimonials que signà el 1802, quan ja feia molts anys que estava casat, i els que va fer el seu primogènit l'any següent contenen dades que permeten assentar les afirmacions anteriors sobre la posició socioeconòmica de la família. En signar els propis capítols matrimonials, la núvia, Ignàsia Rallat –filla de Josep, batlle d'aigües–, aportà un dot de 727 lliures i ell li va fer un escreix d'unes altres 720.⁸ Eren unes quantitats clarament superiors a les que s'establien en aquests tipus de contracte entre els artesans de la comarca, però inferiors a les que es pactaven en els dels comerciants bagencs. També les cartes dotals del primogènit, Josep Herp i Rallat, donen mostres d'aquesta situació econòmica desfogada; s'hi va fer donació universal a favor de Josep amb la condició que, si no tenia descendència, només podria disposar lliurement de 1.000 lliures.⁹

Els ingressos que les diferents activitats econòmiques reportaven a Joan Herp li van permetre beneficiar-se de la desamortització de Godoy, en la qual participà com a comprador dels béns eclesiàstics que se subhastaren del 1801 al 1808. Va adquirir una peça de terra de regadiu d'un jornal i nou quartes a Manresa pel preu de 1.899 lliures, el 1804, que havia pertangut als dominics.¹⁰ Herp seguí abocat als negocis, sense distreure massa el capital metàl·lic que pogués tenir (durant la desamortització de Godoy només comprà la peça de terra mencionada) i recurrent a la creació de censals

6. El debitori de Jacint Jorba, mestre veler, amb Joan Herp, el 1802, dóna a entendre l'existència d'alguna o algunes de les activitats mencionades per part d'aquest. AHCM, Tomàs RALLAT, 1802, f. 208.

7. El 1826 encara no havia pogut redimir aquesta venda al quitar, de manera que la convertí en debitori sota obligació de tots els béns. AHCM, Caietà MAS, 6 juliol 1826.

8. AHCM, Tomàs RALLAT, 1802, f. 209.

9. AHCM, Tomàs RALLAT, 1803, f. 140. La núvia aportà 1.200 lliures de dot.

10. Dada proporcionada per Ramon Vila d'un treball inèdit sobre la desamortització de Godoy a Manresa.

quan li fou necessari. En les dues primeres dècades del 1800, els Herp estaven en una etapa inicial del procés d'ascensió socioeconòmica, com ho prova el fet que ni el pare ni els fills formessin part de cap de les juntes patriòtiques que van constituir-se durant la guerra del Francès.

En data desconeguda, però anterior al 1815, constituí una societat amb els seus dos fills, Josep i Ignasi Herp i Rallat, que va córrer amb el nom de Joan Herp i fills, dedicada a les mateixes activitats que ell feia abans –veleria, cinteria i préstecs–, i d'altres que potser inicià més tard, per exemple, l'arrendament del cobrament de drets senyorials, que no sé si ja feia abans. La diversitat d'aquests negocis queda palesa en la mostra d'alguns en els quals intervingué Joan Herp i fills entre 1818 i 1830 (vegeu el Quadre 2), descoberts en diferents documents notariais sense haver fet, però, un buidatge sistemàtic dels protocols d'aquests anys ni tampoc de les escriptures de la Comptadoria d'Hipoteques. L'activitat més habitual fou la de deixar diners en metàl·lic en partides de valor molt desigual, car anaven de més de 7.000 lliures a només 62. Els préstecs, els feia a pagesos, hisendats, negociants i artesans (un veler, un seder, un paraire i el seu fill fabricant d'aiguardent...) de la comarca, és a dir, que els creditors residien a Sallent, Navarcles, Manresa... El 1819, en societat amb el paraire Josep Antoni Soler i el pagès Maurici Serra, endegava el negoci de cobrar els delmes, les tasques i els censos de Sant Benet de Bages en diferents poblacions pel temps de quatre anys i el preu de 30.000 lliures, una quantitat realment elevada.¹¹ També es va aprofitar de l'abundós mercat de terres que sorgí finida la guerra del Francès, a causa dels molts artesans i pagesos que passaven maldecaps econòmics i que es van veure en la necessitat de vendre els immobles que tenien.¹² D'una banda, sembla que el 1818 adquiriren la casa Comelles, a Manresa.¹³ De l'altra, el 1820 van fer una important compra a carta de gràcia a Joan Roca, «pagès i comerciant» de Sallent: en concret, es tractava del Mas Roca d'aquesta població, pel qual van donar 8.487 lliures. Un temps després, la societat Herp va arrendar a Joan Roca l'explotació del mas per dos anys, al preu

11. AHCM, Esteve DE MAS, 20 abril 1819.

12. Àngels SOLÀ, Ramon VILA, Lluís VIRÓS, «Guerra del Francès i noves elits locals. El cas de Manresa (1808-1820)», *Enfrontaments civils: postguerres i reconstruccions. Segon Congrés Recerques. Lleida 10-12 d'abril del 2002*, Lleida: Recerques Associació, Universitat de Lleida i Pagès editors, 2002, v. I, p. 382-401.

13. El 12 d'agost d'aquest any requereixen a dos llogaters que desallotgin la casa perquè els pertany. AHCM, Hermenter CASTELLET, 1818, f. 108.

QUADRE 2

**MOSTRA DE LES ACTIVITATS ECONÒMIQUES EN LES QUALS
VA INTERVENIR JOAN HERP I FILLS ENTRE 1818 I 1830,
A PART DE LES TÈXTILS**

any	Préstecs (Deutor i quantitat)	Compres al quitar	Arrendament de la percepció de drets senyorials
1818	Celdoni i Josep Puigbó, pagesos	1.370 ll.	
1818	Fidel Jordana, sastre i comerciant	83 ll.	
1818	Jaume Martí, blanquer	220 ll.	
1818	Cortés, pagès	237 ll.	
1819	Cura, pare i fill, paraire i fabricant d'aiguardent de Navarcles	1.230 ll.	Amb J. A. Soler i M. Serra
1819	Jaume Canas, botiguer de roba	4.790 ll.	
1819	Sebastià Castell, paraire de Moià	2.120 ll.	
1820	Francesc Romaguera, quincallaire de Calella	310 ll.	a) Mas Roca, a Sallent, 8.487 lliures. b) 1/4 fruits de les peces establertes a parcers del mas Roca
1820	Francesc Angla	600 ll.	
1823	Manuel Gibert, veler	1.600 ll.	
1823	Valentí Oliveras, hisendat	7.128 ll.	
1823	Ramon Rovis, hisendat de Santpedor	1.240. ll	
1823	Antoni de Viladomar, noble hisendat de Berga	1.407 ll.	
1826	Valentí Oliveras, hisendat de Manresa	2.778 ll.	
1828	Antoni Planell, pagès de Castellgalí Pau Alcobé, comerciant de Barcelona	62 ll. 2.000 ll.	
1828	Joan Volart i esposa, Barcelona	10.382 ll.	
1832	Rodellas, seder	1.056 ll.	

Abreviatura: ll.= lliures

Font: AHCM, *Comptadoria d'Hipoteques i documentació notarial vària de Manresa i Barcelona*

de 514 lliures anuals.¹⁴ Es tractava d'una forma de préstec corrent a la comarca que comportava dues passes: la venda a carta de gràcia i, després, l'arrendament de l'explotació. Com que Roca no en va tenir prou amb aquest préstec, el va ampliar venent també al quitar la percepció dels fruits acordats amb els parcers. Possiblement els Herp tenien un interès especial en aquest mas, situat al costat del Llobregat i prop d'un salt d'aigua.

El desenvolupament de la filatura del cotó amb *waterframes* va atraure la seva atenció i, el 1815, sota les gestions de Josep Herp i Rallat, el fill primogènit de Joan, la firma familiar intentà llogar un local industrial al torrent de Sant Ignasi, a Manresa. En aquell moment ja era molt difícil, en aquesta població, trobar un emplaçament lliure per a posar-hi una fàbrica i encara més trobar unes instal·lacions d'aquest tipus ja muntades per a arrendar. Tanmateix, com que sobre les que els Herp havien posat l'ull hi havia pendent un contenciós entre la propietària, la vídua Cantarell, i el llogater Pablo Serrano (que les havia adequat com a fàbrica de filar cotó essent soci de Codina, Dalmau, Martí i Serrano des del 1801 o el 1802), tenien esperances de poder-les arrendar. Fins i tot es va fer el contracte de societat per filar cotó davant el notari. El desembre de 1815, unes setmanes abans que concludgués l'arrendament signat amb Serrano, la propietària va constituir una societat amb Josep Herp per posar una filatura a l'edifici que ella aportaria com a capital; la societat es faria efectiva quan, acabat el contracte d'arrendament anterior, l'arrendatari, el fabricant de filats Pablo Serrano, hagués abandonat aquella superfície.¹⁵ Herp hauria d'aportar 20.000 lliures per a instal·lar 19 màquines de filar de tipus *waterframe* –a més de les corresponents per preparar el cotó per a ser filat–, el mateix nombre que hi havia tingut la societat Codina, Dalmau, Martí, i Serrano, o almenys tretze, que era el nombre que hi tenia Serrano; si aquestes tretze màquines superaven el valor de les 20.000 lliures prefixades, Herp hauria d'invertir-hi la quantitat que calgués. En definitiva, Cantarell exigia que, com a mínim, la fàbrica tingués tretze *waterframes*. Era un contracte lleoní, però que no es va portar a terme perquè Serrano va resistir la pressió de la propietària, que el 1817 acabà per vendre-li la part de l'edifici que li pertanyia.¹⁶

14. AHCM, Josep VILACENDRA, Sallent, 9 abril 1820, i Esteve DE MAS, 18 octubre 1820.

15. AHCM, Caietà MAS, 1815, f. 515.

16. Més informació sobre aquest conflicte i Pablo Serrano, a SOLÀ, *Aigua, indústria...*, p. 80 i 183.

A causa de la dificultat de poder accedir a l'arrendament d'una fàbrica de filar a Manresa, els Herp van haver de cercar-ne en altres enclavaments pròxims, almenys relativament, a la capital del Bages. Així, finalment, el 1818, van poder comprar la fàbrica de filar cotó que hi havia a Súria des del 1806, instal·lada per la iniciativa de diferents membres de la família de comerciants de Cardona de cognom Martí, alguns dels quals residien a Barcelona.¹⁷ En concret, el mes de novembre de 1818, Ramon Martí, comerciant a Cardona, i el seu nebot Josep, comerciant a Barcelona, venien a Joan Herp i fills els *«utensilis y einas que estan en la casa fàbrica de filats de cotó sita a Súria, pròpia de Ignasi Reguant, pagès de Súria, que compren entre altres setze màquines de filar ordit, esto és, vuit de 96 fusos cadauna y vuit de 80 fusos ab todas las demás màquines de ferro, coure y fusta que hi ha en dita casa fàbrica, a excepció del cotó fluix, metxa, filat, y desperdicis que fins lo dia de la entrega se trobaran en dita casa fàbrica»*. Els Martí liquidaven el negoci cotoner i passaven tota la documentació de l'empresa a Joan Herp i fills, incloses les dades de la clientela, s'entén. El preu fou de 26.750 lliures, a pagar en dos terminis, un en signar-se el contracte de venda i l'altre passat un any, que efectivament els Herp van satisfer. Els Herp haurien de pagar, a més a més, 300 lliures anuals al propietari, Ignasi Reguant, pel lloguer de l'edifici durant els vuit anys que faltaven per complir els vint en què s'havia establert l'arrendament de l'edifici (originàriament un molí fariner) amb els Martí. També haurien de pagar unes altres cinc lliures, dotze sous i sis diners anuals per la ferreria de la fàbrica.¹⁸

Bé que a Súria, el 1806, s'implantaren unes *mulejennies* que els Martí encarregaren a un maquinista francès a Tolosa de Llenguadoc,¹⁹ les quals per principi tant servien per a fer fil de trama com d'ordit, és clar que les que tenien funcionant el 1818 només feien ordit. Malauradament, no s'indica quin tipus de filadores eren. Potser les *mulejennies* foren malmeses en la guerra del Francès i van ser posteriorment substituïdes per unes *waterframes*, però també podria ser que encara hi hagués les primeres *mulejennies* i que aquestes només fessin ordit.²⁰

Els dos fills Herp, al principi del segle XIX, es van casar amb dues noies de famílies d'artesans en procés d'ascens socioeconòmic que també

17. Vegeu SOLÀ, *Aigua, indústria...*, p. 181.

18. AHPB, Manuel OLIVA, 1818, f. 201, i 1809, f. 76.

19. Sobre aquest quefer vegeu SOLÀ, *Aigua, indústria...*, p. 181-183.

20. SOLÀ, *Aigua, indústria...*, p. 182-183.

havien entrat en la carrera del comerç, com ara els Herp: es tractava de Raimunda Parera i Oms i de Josefa Bovets i Capdevila, com es veurà més endavant en fer la biografia dels dos germans Herp i Rallat.

A més d'aquests dos fills, Herp i Pinosa en van tenir uns altres dos. Una noia, Maria Joaquina, que el 1805 va professar com a monja al convent de santa Clara, de Manresa. Li donà un dot de 900 lliures, amb la particularitat que no va haver de descapitalitzar-se perquè va comprar un censal per aquesta quantitat a la mateixa comunitat.²¹ És una de les vegades en què Herp va fer enginyeria financera. El quart fill era un noi, Joan, del qual només sé que es va casar amb Josefa Codina. Va rebre un llegat de 600 lliures i la seva filla, Ignàsia, és a dir, la néta de Joan Herp i Pinosa, un altre de 300.²²

Joan Herp i Pinosa va morir el 1820 i és designat al testament com a comerciant; la seva condició de mestre veler feia temps que havia perdut significat i no calia esmentar-la. L'inventari dels béns explicita que posseïa pocs immobles: només una casa al carrer de Sobre-roca i una peça de terra a Manresa, segurament la comprada en la desamortització de Godoy; els altres béns immobles es devien considerar actius de la societat mercantil. El capital fonamentalment era manufacturer, mercantil i fabril, radicat a la societat Joan Herp i fills, però malauradament aquest document notarial no especifica en què consistien tots els negocis de la firma en aquell moment, ni el volum del capital de la mateixa, o de la part que ell hi tenia.

La segona generació. Josep Herp i Rallat i Ignasi Herp i Rallat, comerciants i fabricants llaners i cotoners (1820-1835)

Després de la mort del pare, els dos germans van mantenir la firma mercantil sota el mateix nom de Joan Herp i fills, prosseguint si fa no fa en els mateixos negocis: confecció de cintes i mocadors de seda, préstecs, venda de productes agrícoles..., encara que potser no van tornar a intervenir en l'arrendament de la percepció de drets senyorials i delmes.²³ El manteniment de l'empresa amb el mateix nom es deuria a diferents factors; d'una banda, al fet que la liquidació de la firma exigia tant fer un inventari exhaus-

21. AHCM, Tomàs RALLAT, 1805, f. 80.

22. Testament a AHCM, Tomàs RALLAT, 7 setembre 1817.

23. El 1823 consten debitoris al seu favor. AHCM, Caietà MAS, 1823, f. 21, 86, 148, 149, etc.

tiu i un balanç com constatar la llista de deutors i forçar a pagar els morosos –la qual cosa era un enrenou– i, de l'altra, a la consideració que la marca mercantil gaudia de bon crèdit i renom, cosa que aconsellava que el negoci conservés la mateixa denominació. Ignoro si l'activitat cotonera de la firma a Súria va continuar molt de temps, tenint en compte que l'arrendament de l'edifici finia el 1826. Si els germans Herp van desmantellar aquest negoci, devien vendre les màquines, fet que de moment desconec si el van portar a terme. És possible que no renovessin el contracte de lloguer de la fàbrica de Súria i venguessin les màquines, car a mitjan anys 1820 els Herp van entrar en l'elaboració de draps, tal com s'explicarà més endavant. De ser així, tindríem un cas de comerciants que canviaren la filatura del cotó per la confecció de teixits de llana en un cicle integral.

L'interès per aconseguir la propietat d'un salt d'aigua on poder posar una filatura de cotó mecànica continuava després del frustrat intent d'instal·lar-la a Manresa en els locals de Cantarell, el 1815, i malgrat que van poder adquirir la filatura dels Martí a Súria, instal·lada en un local llogat. La persistència de l'interès de posseir un salt d'aigua sembla present en un préstec que van fer el 1823, encara que finalment no es va aconseguir materialitzar aquesta pretensió. En concret van deixar 1.407 lliures al noble i militar Anton de Viladomar, consignant específicament que, si no els tornava els diners, els vendria a carta de gràcia una porció de terres contigües al molí de l'Alou, a Berga, un bon lloc per a instal·lar-hi màquines de cardar cotó i potser fins i tot *waterframes* o *mulejennies*.²⁴

A part d'interessar-se pel negoci cotoner, com ja he apuntat abans, aviat van posar els ulls en el negoci llaner. Al principi dels anys 1820 s'involucraren decididament en aquesta activitat que tant s'estava desenrotllant al Vallès i també al Bages.²⁵ El 1821, van emprendre una sèrie d'intervencions: arrendament de la renda d'un molí, compra del dret a l'ús de l'aigua i adquisició de terres²⁶ prop d'aquell amb la intenció de construir una

24. AHCM, Caietà MAS, 1823, f. 149.

25. Josep M. BENAUL, «La llana», a Jordi NADAL, Jordi MALUQUER DE MOTES, Carles SUDRIÀ, Francesc CABANA (dirs.), *Història econòmica de la Catalunya Contemporània, s. XIX. Indústria, transports i finances*, Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1991, v. 3, p. 91-98, en especial; «Davallada i transformació de les indústries tradicionals», a Borja DE RIQUER (dir.), *Història, política, societat i cultura dels Països Catalans. La gran transformació, 1790-1860*, Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1997, v. 6, p. 152 i 158.

26. FERRER, *Les fàbriques...*, p. 27-28. Sobre la concessió del dret d'ús de les aigües, vegeu també SOLÀ, *Aigua, indústria...*, p. 61.

fàbrica de filar i teixir llana de bona qualitat, que també tindria una secció a Terrassa.²⁷ Era un projecte que seguia el camí iniciat per alguns fabricants terrassencs des d'un cop acabada la guerra del Francès i que després havien fet els socis de la firma manresana Pau Miralda i Cia., que primer, el 1815, instal·laren la fàbrica a Sallent i en els anys 1825-1828 construïren la gran «fàbrica dels panyos» a Manresa, a la riba del Cardener.²⁸

El 1825, els Herp demanaren i aconseguiren de l'Intendent la concessió de l'ús de l'aigua per a un molí i l'elaboració «completa de lanas, de algodón u otro arriendo».²⁹ En el mateix any, començaren la construcció de la fàbrica, per a la qual encarregaren al fuster de Manresa Josep Jau-mandreu una roda de setze pams «de vol», amb 36 calaixos de set pams³⁰ i una contraroda de deu.³¹ Consta que, el 1825, la fàbrica estava acabada, encara que el 1833 s'hi tornaven a fer obres.³² El canal havia de tenir deu pams de amplada, però en va tenir 16, almenys el 1839, quan Josep Herp i Parera, que llavors n'era el propietari, hagué de fer un conveni amb el propietari de les terres termenants.³³ L'edifici fabril tenia dos pisos i estava a dues passes del molí fariner que Valentí Altimira i Segimon Padró havien construït el 1815-1817, el qual la firma mercantil dels Herp acabà comprant el 1827 per 7.175 lliures.³⁴ Així, en acabar la dècada de 1820, els Herp posseïen dos edificis amb força hidràulica a tocar l'un de l'altre a la riba del Llobregat, que no ocupaven del tot amb la fabricació de draps. Per això, la firma Joan Herp i fills, el 1830, arrendava per tres anys al moliner Vicenç Santamaria, el molí fariner de dues moles i també d'escairar, al pont de Navarcles.³⁵

Ignoro quan els germans Herp i Rallat van abandonar l'activitat sedera que encara mantenien el 1823. Segurament la van liquidar al final d'a-

27. Informació en el plet iniciat el 1835 per la família Herp sobre les despeses que havien pagat d'una societat per a filar cotó al Papiol en què era part interessada. Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA), *Audiència. Tribunal de Comerç*, plet núm. 6, f. 20.

28. SOLÀ, *Aigua, indústria...*, p. 118-119.

29. FERRER, *Les fàbriques...*, p. 27-28 ; SOLÀ, *Aigua, indústria...*, p. 61.

30. AHCM, llig. núm. 384, «Indústria».

31. FERRER, *Les fàbriques...*, p. 27-28.

32. FERRER, *Les fàbriques...*, p. 27-28.

33. AHCM, Caietà MAS, 24 setembre 1839.

34. FERRER, *Les fàbriques...*, p. 27-28 ; AHPB, Joan PRATS, 1827, II, f. 56, i 1828, I, f. 338, i II, f. 91.

35. AHCM, Esteve DE MAS, 1830, f. 88.

questa dècada o al principi de la següent, mentre davallava la producció de teixits i complements de seda a Manresa, quan molts seders es convertiren en cotoners.³⁶

Als anys 1820, el germà petit va obrir-se un camí independent a Barcelona, alhora que en aquesta ciutat s'ocupava també dels afers mercantils i financers de la firma familiar. Per això es reestructurà el negoci llaner i, el 1829, els dos germans es van associar amb el seu parent Josep Herp i Posas, hereu de la branca de la família que s'havia quedat a Artés, actiu en el món dels paraïres,³⁷ que segurament tenia els coneixements tècnics per a fer anar la fàbrica. Ell en fou el director fins la seva mort, el 1845, i després ho seria el seu fill, Josep Herp i Jordà. S'invertí un capital de 100.000 lliures, la major part de les quals les aportà la firma dels germans Herp i les restants 10.000, el seu nou soci.³⁸

Com que, devers el 1820, Ignasi Herp i Ratllat va instal·lar-se a Barcelona i hi va desplegar una intensa i diversa activitat mercantil, cal referir-nos ara, separadament, a ell i al seu germà, començant per l'hereu.

Josep Herp i Rallat

Josep Herp i Rallat fou l'hereu de Joan Herp i Pinosa i, com a tal, va rebre la propietat immobiliària que havia acumulat el pare i segurament també una participació més important en la societat Joan Herp i fills que el seu germà Ignasi.

El 1803, es va casar amb Ramona Parera i Oms, filla del comerciant Josep Parera i Dalmau, soci de la important societat sedera Ignasi Parera i Cia., que aportà un dot de 1.200 lliures.³⁹ El casament reportà a Herp la relació familiar amb Ignasi Parera i Oms, qui, en els anys 1820, s'instal·là a Barcelona i fou un membre destacat de la Comissió de Fàbriques. El 1829, fou vocal segon de la secció de filatura d'aquesta institució i, l'any següent, vocal director de la mateixa.⁴⁰

36. Josep OLIVERAS, *Desenvolupament industrial i evolució urbana a Manresa (1800-1870)*, Manresa: Caixa d'Estalvis de Manresa, 1985, p. 43.

37. FERRER, *Les fàbriques...*, p. 28.

38. FERRER, *Les fàbriques...*, p. 28; AHCM, llig. núm. 384, «Indústria».

39. AHCM, Tomàs RALLAT, 1803, f. 4. Sobre Parera i aquesta societat, vegeu MUSET, *Una empresa sedera...*, p. 20 i 24.

40. Àlex SÁNCHEZ, *Protecció, ordre i llibertat. El pensament i la política econòmica de*

És possible que a mitjan dècada de 1820 es constituís la societat Josep Herp i Cia., segons indiquen les contribucions de Manresa del 1824 i 1825. Era una de les més importants de la ciutat, com es veu al Quadre 3. Tanmateix, podria ser que es tractés de Joan Herp i fills amb el nom canviat, bo i prenent el del soci que residia a Manresa, que era el de Josep.

QUADRE 3

ELS PRINCIPALS CONTRIBUENTS DE MANRESA, PER ACTIVITAT PRODUCTIVA, 1824-1825

Nom	Adreça i concepte de la contribució	Contribució
Balaguer, Vidal i Cia.	fàbrica	9 lliures
Vda. Batlles	fàbrica	9 lliures
Francesc Cots i Cia	fàbrica	10 lliures i 10 sous
<i>Josep Herp i Cia.</i>	Sobre-roca	9 lliures
Pau Miralda i Cia.	fàbrica de panyos	80 lliures
Maurici Pla	fàbrica	4 lliures i 10 sous
Vda. Soler i Cia.	fàbrica	9 lliures
Serena, Serra i Cia.	fàbrica	7 lliures
Pau [<i>sic</i>] Serrano	fàbrica	9 lliures
Torrens, Badia, Prat	fàbrica	9 lliures

Font: AHCM, *Fons Cadastre*, carpeta núm. 102: «*Quadern de indústria corresponent al any 1825*».

Durant el Trienni liberal, la posició econòmica de Josep Herp i Rallat potser fou el principal ingredient que explica que el 1822 fos síndic de l'Ajuntament de Manresa i, l'any següent, alcalde juntament amb Josep Badia.⁴¹ Tanmateix, com que el 1822 hi havia hagut el sagnant episodi dels Tres Roures, en el qual moriren els dos alcaldes d'aquell any juntament amb 21 presoners titllats de reialistes, és possible que el 1823 fos escollit

la Comissió de Fàbriques de Barcelona (1820-1840), Barcelona: Editorial Altafulla, 1990, p. 101.

41. AHCM, Actes municipals d'aquests anys.

per ocupar el càrrec, no tant per la seva posició, sinó per ser un clar defensor del projecte liberal.

En iniciar el seu germà Ignasi una carrera mercantil independent a Barcelona, el 1829 li prestà 10.000 lliures pel termini de deu anys, tot cobrant un interès del 4,5 per cent anual.⁴² No sembla que fes cap altra inversió mercantil o industrial fora de la que es desenrotllava dins la firma que tenia amb el seu germà. En canvi, va incrementar el patrimoni almenys amb dues adquisicions. El 1829, va comprar una peça de terra al costat de la fàbrica de Navarcles⁴³ i, el 1832, adquirí al seu cunyat Ignasi Parera i Oms una peça de terra de regadiu d'un jornal a la partida del Pontarró del Mas Pla per 700 lliures.⁴⁴ Tot plegat, activitat productiva i béns immobles, el feia un dels principals contribuents de Manresa dels primers anys 1830, com pot veure's al Quadre 4.

QUADRE 4

ELS PRINCIPALS CONTRIBUENTS DE MANRESA EL 1832

Nom	Contribució	Nom	Contribució
Antoni de Peguera	2.375	Comte de Fonollar	595
Ramon Soler de la Plana	2.212	Ignasi Pons	594
Gertrudis Fuster	1.441	Vda. Vicenç Solernou	566
Vda. de Marià Batlles	1.114	Joaquim Argullol	565
Francesc Suaña	1.092	Josep Sagristà	500
Francesc Cots	1.032	Francesc Gomis	511
Llogari Serra	900	Antoni Font	468
Vda. Francesc Marc	779	Jaume Miralles	425
Ignasi Mas	752	<i>Josep Herp</i>	379
Maurici Ginebreda	742	Joaquim de Llisach	375
Francesc Oms	705	Joan Bta. Vilaseca	370

Font: AHCM, *Fons Cadastre*, doc. núm. 69, 1832.

42. AHCM, Caietà MAS, 1829, f. 419.

43. AHCM, Esteve DE MAS, 1829, f. 107.

44. AHCM, Caietà MAS, 1832, f. 238. Ignasi Parera i Oms, al final dels anys 1820, ja vivia a Barcelona, actiu segurament en negocis vinculats a la filatura del cotó, encara que no se sap que hi arribés a posar una fàbrica.

Va morir el 1833. Deixà establert un nombre de misses prou alt (500) i llegats a la Congregació dels Dolors (10 lliures) i a l'Hospital de Sant Andreu de Manresa (500 lliures), deixes que indiquen l'ascens socioeconòmic que havia assolit. No hi ha dubte de la seva religiositat i del seu esperit caritatiu, car també va llegar 1.000 lliures perquè fossin repartides «entre los nostres treballadors, a saber: los dos torcedors de seda anomenats Joseph Soldadell e Ignasi Valles y Camps, y entre els velers y fabricayres, fent entre ells parts iguals, sols que els fabricants rebran la mitat menos que los torcedors y velers; és a dir que si a cada un dels torcedors y velers los toca dos, a cada un dels fabricants sols los tocarà un, y així proporcionalment».⁴⁵ Fer llegats als treballadors no era una pràctica habitual entre els membres de la burgesia manresana, sinó al contrari. Aquesta disposició testamentària és, per tant, excepcional, a part de ser sorprenent la diferència que estableix entre els seders assalariats i els «fabricants»; aquests darrers, segurament, eren els que feien vetes amb telers de fer-ne diverses alhora. També sorprèn que el llegat no beneficiés els treballadors de les fàbriques de Navarcles i de Súria, si és que aquesta encara continuava a mans dels dos germans com a membres de Joan Herp i fills. Sembla evident que hi havia un tracte i una consideració ben diferent segons el grup d'assalariats: atencions als qui procedien del món gremial, menys consideracions pels assalariats que feien moure els telers de cintes i oblit pels de les fàbriques de filar cotó.

Féu hereu de la major part dels béns el primogènit, Josep Herp i Pareira, mentre que, a les set filles (Ignàsia, Josefa, Ramona, Manuela, Maria, Lluïsa, Margarida), els deixà el que estrictament marcava la llei per llegítima, és a dir, la divisió a parts iguals del terç dels seus béns. Dotar tantes filles podia hipotecar amb excés el patrimoni familiar, per la qual cosa ben aviat decidí blindar la possible descapitalització del negoci fabril concedint només la llegítima a les filles. Potser perquè aquesta no era gaire elevada i no assegurava obtenir una bona proposta en el mercat marital, dues germanes es van fer monges de l'Ensenyança de Manresa; tanmateix, val a dir que, de fet, seguien certa tradició establerta per altres dones de la família, car la seva tia Maria Joaquina Herp havia professat al convent manresà de santa Clara el 1805. Manuela Herp i Parera es va acontentar amb el pagament de 600 lliures quan professà com a novícia al convent, renunciant a la llegítima estricta.⁴⁶ Una altra germana professà com a monja el 1845 i rebé

45. AHCM, Caietà MAS, *Llibre de testaments, 1813-1823*, f. 15.

46. AHCM, Caietà MAS, 20 octubre 1832.

una quantitat com a possible llegítima.⁴⁷ Ignàsia es va casar amb el fabricant cotoner Miquel Agell, que seria soci del seu germà a la fàbrica de Navarcles, mentre que Maria ho va fer amb Andreu Subirà, que fou un altre dels socis d'Herp, Subirà i Cia., activa del 1845 al 1859.

Ignasi Herp i Rallat

El segon fill de Joan Herp, Ignasi, el 1812, o una mica abans, es va casar amb Josefa Bovets i Capdevila. Va rebre una llegítima de 2.000 lliures, que és una quantitat prou important, molt per sobre de la que rebien els fills dels simples artesans benestants, que solien voltar les 200 lliures.⁴⁸ Ella era filla del comerciant d'origen veler Tomàs Bovets i germana de Marià Bovets, la filla del qual, M. del Carme Bovets i Torrens, el 1819 es va casar amb el comerciant manresà Llogari Serra i Farreras, un dels socis de l'emblemàtica Pau Miralda i Cia., participació que va heretar del seu pare Llogari Serra i Serramalera (Calders 1730-Manresa 1811), casat amb una germana del fundador de la mencionada societat.⁴⁹ Per aquesta via, Ignasi Herp i Rallat enfortí la seva posició dins de l'alta burgesia manresana i es consagrà, de fet, com un membre d'aquesta classe. Aquesta relació familiar segurament afavorí els negocis d'Ignasi,⁵⁰ que a part de participar

47. AHCM, Ignasi RALLAT, 1846, f. 16.

48. El gener del 1823, Ignasi Herp reconeixia que el seu germà Josep li havia pagat 1.000 lliures de la llegítima, havent-ne cobrat prèviament unes altres 1.000. AHCM, Caietà MAS, 1823, f. 10.

49. Sobre el matrimoni Serra i Bovets, vegeu Ramon VILA i DESPUJOL, *Una família burgesa manresana en la Catalunya del segle XIX: els germans Serra Farreras (1797-1877)*, Manresa: Caixa de Manresa, 1988, p. 28. Les relacions familiars, les he pogut establir a partir d'una escriptura notarial del 1823 que mostra el parentiu entre Tomàs i Marià Bovets, i M. Carme Serra i Bovets, hereva final del primer (AHCM, Caietà MAS, 1823, f. 147). Les dades de Serra i Serramalera, a Ramon VILA, *Una família burgesa...*, p. 24-26. Llogari Serra traslladaria la residència de Manresa a Barcelona, on esdevingué juntament amb el seu germà Josep un dels principals comerciants i un dels màxims contribuents a mitjan segle XIX, sota el nom mercantil de Serra germans (VILA, *Una família burgesa...*, p. 48).

50. Les relacions entre Ignasi Herp Ratllat i Llogari Serra i Farreras devien ser estretes, car el primer nomenà marmessor el segon tant en el testament del 1823 com en el del 1835. En el primer, la mare, l'esposa i el cunyat Manuel Bovets eren els altres marmessors. Llavors ja tenia set fills (AHCM, Caietà MAS, *Llibre de testaments de 1813 a 1823*, 1823, f. 17). En el segon, els altres marmessors eren l'esposa, els dos gendres, Joan Carulla i Josep

en la firma familiar també comerciava i feia préstecs pel seu compte pel Bages. Per exemple, el 1812, va servir una sèrie de gèneres als adroguers manresans Josep Ignasi Pla i Mensa i Josep Pla i Firmat, pare i fill, a més de deixar-los diners en metàl·lic.⁵¹ També hi ha notícies que va mercadejar amb fusta, almenys el 1826.⁵²

A més, atret per les perspectives de benefici que prometia la filatura del cotó, el 1819 va comprar 1/8 part de la fàbrica de filar cotó de Cardona que s'havia instal·lat el 1815 al molí de la Costa. En aquest any, els comerciants cardonins Antoni Sansalvador, Bonaventura Vidal, Magí Casals i Joan Pons s'associaren per muntar i explotar una filatura durant deu anys, al molí indicat, aportant un capital total d'unes 20.000 lliures procedents de participacions iguals. Pocs anys després, l'agost del 1819, Sansalvador va vendre la meitat de la seva part a Ignasi Herp i Rallat, «comerciant de Manresa», per 3.500 lliures a través del comerciant cardoní, establert a Barcelona, Josep Balaguer i Martí.⁵³ Ignasi Herp va mantenir aquesta inversió fins al 1829, quan, residint ja a Barcelona, preferí recuperar el capital que tenia en aquesta societat per emprendre altres negocis; en vendre la seva participació, va cobrar 1.900 lliures.⁵⁴ El capital li havia minvat considerablement, a no ser que en algun moment n'hagués enretirat una part.

El 1820, consta ja com a comerciant a Barcelona.⁵⁵ Mercadejava, almenys, amb tints⁵⁶ i, alhora, s'encarregava dels afers de Joan Herp i fills, com ara cobrar deutes pendents al seu favor. Segurament també es devia ocupar de vendre els teixits de llana que la societat esmentada començà a elaborar a la fàbrica del pont de Navarcles des de mitjan anys 1820. A més sembla que va tramitar bastants lletres de canvi, segons es dedueix del nom-

O. Segur, i Joan Buch, del comerç de Calella, el principal proveïdor de cotó d'Herp, Peix i Vilaseca i probablement un amic (AHPB, Marià BARALLAT, 1835, f. 47).

51. El 1813, Ignasi Herp reconeixia cobrar 400 lliures d'aquest adroguer: 300 en concepte de préstec i 100 per la venda de gèneres. AHCM, Caietà MAS, 1813, f. 142.

52. AHCM, Caietà MAS, 1826, f. 253.

53. AHPB, Manuel OLIVA, 1819, f. 155 i 177.

54. AHPB, Joan PRATS, 1829, I, f. 182. Magí Casals va comprar la participació d'Herp amb la mediació del seu fill Francesc Casals i Felip, comerciant establert a Barcelona.

55. Així consta al certificat de naixement del seu quart fill (transcripció en el plet que presentà el seu fill, el 1835, a Herp, Peix i Vilaseca: ACA, *Tribunal de Comerç*, plet núm. 6). Tanmateix, Herp no és present a la contribució extraordinària de Barcelona del 1822.

56. Al principi del 1835 venia dos «zurrones de añil guatemalteco» pel valor de 1.562 lliures. Com que el comprador no li pagava, l'hereu Herp inicià un plet l'any següent. ACA, *Tribunal de Comerç*, plet núm. 5.

bre de protestes que presentà als notaris barcelonins,⁵⁷ per la qual cosa potser no és desapropiat pensar que es va dedicar a negociar amb aquests instruments de pagament.

Decidit a desenvolupar una important carrera mercantil pel seu compte a la ciutat comtal, com ja he dit abans, el 1829 demanà al seu germà gran, i hereu del pare, Joan, un préstec de 10.000 lliures pel termini de deu anys, pagant un interès anual del 4,5 per cent.

Ignasi Herp i Rallat, un pioner en la modernització de la filatura cotonera. La fàbrica del Papiol

En els primers anys de la dècada de 1830, Ignasi s'involucrà amb més profunditat que abans en la activitat cotonera invertint en una nova fàbrica. Ho féu en la societat Herp, Peix i Vilaseca, que es constituí privadament a mitjan 1832 per filar i teixir cotó emprant la força hidràulica del Llobregat en una fàbrica al Papiol, sense que de moment se sàpiga quin dels tres socis va portar la iniciativa del projecte. Com a soci d'aquesta empresa Ignasi Herp es mereix un lloc d'honor entre els fabricants innovadors de Catalunya. La venda de la participació a la filatura de Cardona, ja mencionada, segurament té a veure amb el nou projecte, car li va proporcionar capital per a iniciar-lo.

La fàbrica del Papiol era singular per la seva modernitat i es pot dir que s'inspirà en la que Bonaplata, Vilaregut, Rull i Cia. havia instal·lat uns anys abans a Sallent. Per contextualitzar millor el caràcter de la del Papiol, cal referir-se succintament a la del Bages, les característiques tecnològiques de la qual són mal conegudes. Com se sap, fou enaltida al *Diccionario geográfico* que publicà Pascual Madoz, atribuint, però, la propietat només a Vilaregut. Textualment aquell deia que fou «*montada en 1828 con telares mecánicos y dos grandes ruedas hidráulicas, primera de esta clase que se establecieron en España y que sirvió de modelo a otras muchas*».⁵⁸ En aquesta afirmació hi ha diferents punts foscos que no s'avenen amb el que

57. Protestes a AHPB, Antoni UBACH, 1830 i 1831, i Josep DARDÉ, 1831 i 1832, per exemple.

58. *Articles sobre el Principat de Catalunya, Andorra i zona de parla catalana del Regne d'Aragó al «Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de Ultramar» de Pascual Madoz, Barcelona: Curial, 1985, v. I, p. 170.*

els historiadors han anat esbrinant sobre aquesta fàbrica sallentina. Només està documentat que l'antic molí fariner, convertit en fàbrica llanera per Pau Miralda i Cia. el 1815, i que era propietat de la família Torres, fou llogat a Bonaplata, Vilaregut, Rull i Cia. el 29 de març de 1830, per cinc anys, després que la desallotgés la societat Miralda, el 1828. Per tant, no és possible que Vilaregut hi posés els primers telers mecànics de Catalunya al final dels anys 1820, a no ser que ho fes tot sol un cop havia marxat la societat Pau Miralda. En l'edifici de Sallent, Bonaplata, Vilaregut, Rull i Cia. hi va tenir per poc temps telers i màquines de filar, fins que el 22 de febrer de 1833 va passar l'explotació d'aquesta fàbrica a Vilaregut, car aquella firma, a causa de l'atorgament per part del govern d'una privativa per a importar màquines i franquícies per a matèries primeres, decidí concentrar la producció a Barcelona i emprar la màquina de vapor com a font energètica, culminant un projecte iniciat el 1828. Acabat l'arrendament de l'edifici per tres anys, Vilaregut el renovà exclusivament al seu nom, cosa que molestà els seus antics socis.⁵⁹

59. La fàbrica Bonaplata fou una iniciativa madurada entre el 1828 i el 1831 que va tenir dues fundacions. La primera se signà el 30 de setembre de 1831 i la segona, el 24 de juliol de 1832, una doble fundació deguda al fet que fins al 22 de desembre de 1831 no obtingué del govern l'atorgació d'una privativa per cinc anys per a explotar les màquines importades, un subsidi econòmic i diverses franquícies duaneres sobre diferents productes, entre ells el carbó mineral. Aquest acord permetia adquirir una màquina de vapor, perquè es podria disposar del combustible mencionat, cosa que obligà a canviar alguns capítols de la societat, modificar la localització de les seccions de filar, teixir i estampar i augmentar el capital social. Aquest passà de les 150.000 lliures a les 318.740, unes quantitats, en els dos casos, molt superiors a l'establerta en la creació d'Herp, Peix i Vilaseca. Entre les dues fundacions, la firma de Bonaplata i els seus socis havia obert les seccions de filatura i tissatge a la fàbrica de la família Torres, a Sallent, i la d'estampació a Barcelona. Tota la informació sobre la societat Bonaplata, Vilaregut, Rull i Cia., a Jordi NADAL, *Josep Bonaplata: capdaventer del primer «vapor» barceloní*, Barcelona: Ajuntament de Barcelona, Institut de Cultura, 1997, p. 13-19. Una primera versió d'aquest treball, elaborat en gran part amb la informació del *Diccionario Madoz*, deixava una sèrie de punts foscos que ara s'han aclarit. Sobre Vilaregut a Sallent, vegeu Roser SOLÀ, *Joan Vilaregut...*, p. 58-65; tanmateix, desconeixia el treball del professor Nadal mencionat en aquesta nota. Sobre la liquidació de la societat Bonaplata i l'arrendament de la fàbrica de Sallent per Vilaregut, vegeu Àlex SÁNCHEZ, «*¡Hubiese querido el cielo que no anocheciera jamás!*» El proceso de disolución de la sociedad Bonaplata, Vilaregut, Rull y Cia (1835-1838)», a Albert CARRERAS, Pere PASCUAL, David REHER, Carles SUDRIÀ (eds.), *La industrialització i el desenvolupament econòmic d'Espanya*, Barcelona: Edicions de la Universitat de Barcelona, 1999 (Col·lecció "Homenatges"; núm. 17: Homenatge a Jordi Nadal), v. 2, p. 965-990.

En definitiva, el desconeixement que es té de les màquines que hi havia a la fàbrica de Sallent des que s'hi instal·là primer Bonaplata, Vilaregut, Rull i Cia. i després Vilaregut, i el relatiu bon coneixement que es té de les que va posar Herp, Peix i Vilaseca, al Papiol des del 1832 o 1833, crea una competència entre aquestes dues fàbriques per establir quina posà els primers telers mecànics a Catalunya, accionats amb força hidràulica.

Com ja he dit, l'agost del 1832 es formà privadament la societat Herp, Peix i Vilaseca per a filar i teixir cotó en un edifici del Papiol, a la riba del Llobregat, propietat del noble Joaquim de Cebrià, baró del Papiol, que havia sol·licitat el dret d'ús de l'aigua d'aquest riu per a posar màquines de filar i teixir aquell mateix any.⁶⁰ L'arrendament s'establí pel termini de sis anys, comptant des del 16 d'agost, data en què s'arrendà l'edifici fabril.⁶¹

Ignasi Herp tenia com a socis uns comerciants també d'origen manresà, encara que com ell residien a Barcelona; es tracta de Joan Vilaseca i Camó i de Joaquim Peix i Quer, aquest en nom de la societat Peix i Traveria, de Barcelona. S'acordà que la societat tingués un capital de 40.000 lliures catalanes, dividit en vuit accions, de les quals Herp en tenia tres, Peix i Traveria un nombre igual i Vilaseca només dues. Aquest soci s'encarregaria de comprar el cotó en floca i de vendre els fils, havent de donar comptes mensuals, vigilar el bon funcionament de la fàbrica i visitar-la almenys un cop a la setmana; per la comissió i les obligacions cobraria un dos per cent de les vendes dels productes de la fàbrica. Entre les seves obligacions també estava respondre a les demandes del majordom de la fàbrica, Procopi Llubia, que rebria els diners del caixer per a pagar els treballadors. Cada any es podrien retirar els beneficis o bé deixar-los a la fàbrica, i conclòs el termini fixat per a la societat, si els socis no es posaven d'acord per repartir les màquines, se les quedaria el qui en pagués més.⁶²

La societat encapçalada per Herp es constituí, com ja s'ha vist, un cop ja funcionava la fàbrica de Sallent –que el 1833 havia estat llogada a Joan Vilaregut per la societat Bonaplata, Vilaregut, Rull i Cia.– i també la foneria a Barcelona. Per això, el projecte del Papiol va poder aprofitar-se dels tècnics que havia portat i format Bonaplata, Vilaregut, Rull i Cia. i adquirir part de les peces que necessitava per a muntar la fàbrica –possiblement

60. SOLÀ, *Aigua, indústria...*, p. 61.

61. AHPB, Pau FERRÉS, 1834, f. 8. En aquest document notarial la societat privada es va fer pública.

62. AHPB, Pau FERRÉS, 1834, f. 8-11.

els embarrats— a la mencionada foneria. Herp, Peix i Vilaseca comprà les màquines de filar i de preparació a la casa Koechlin, de Mulhouse, desmarcant-se aquí de la iniciativa de Bonaplata i els seus socis, que les havien adquirit a Anglaterra. Segurament aquests socis manresans hagueren de recórrer al proveïdor alsacià a causa de la privativa per cinc anys de què gaudien les importades per Bonaplata, Rull, Vilaregut, i Cia. Els manresans compraren deu telers mecànics a la casa d'Henry du Bergue i Cia., radicada a París. Segons l'inventari de la liquidació de la societat, el 1838 hi havia contínues de 132 pues i *mulejennies* de 240 i 330. L'elevat nombre de pues de les primeres mostra clarament l'avenç tecnològic aconseguït en aquest tipus de filadores a l'estranger, car les *waterframes* —que filaven amb un moviment continu— que es van posar a Manresa, també mogudes amb força hidràulica, des del 1801 o el 1802, només tenien uns quaranta i tants fusos.⁶³ L'evidència de progrés tècnic és evident i d'aquí que ja no se les anomenés més com a màquines angleses, que era com inicialment es denominaven les màquines de filar de moviment continu. El canvi de nom expressava el naixement d'una nova generació d'una filadora que tenia la principal característica tècnica precisament en el seu funcionament amb moviment continu.

En definitiva, si Ignasi Herp i els seus socis ja van instal·lar contínues de filar a la fàbrica del Papiol el 1833, aquestes foren de les primeres que van haver a Catalunya accionades amb força hidràulica després de les de Sallent, si és que certament se'n van col·locar primer en aquesta població bagenca; tanmateix, si no n'hi van haver, les contínues del Papiol serien les primeres en haver funcionat a Catalunya pel que de moment se sap sobre aquest tipus de filadores. Les mateixes consideracions cal fer respecte als telers mecànics que estava rebent Herp, Peix i Vilaseca el 1834. Es tracta, per tant, d'una fàbrica tan emblemàtica com la Bonaplata, Vilaregut, Rull i Cia., que el 1833 va inaugurar la primera màquina de vapor activa al sector tèxtil en la seva fàbrica de Barcelona. Encara que de menors dimensions, en principi —el desconeixement de les característiques que tenien les màquines de filar i els telers de la societat Bonaplata i els seus socis impedeix fer valoracions més exactes— tenia una maquinària igual de moderna, bé que emprava una força motriu diferent. Una i altra fàbrica eren les dues cares de la mateixa moneda, la que simbolitza els inicis de la revolució industrial a Catalunya, si bé no la de la industrialització, un procés molt

63. Vegeu SOLÀ, *Aigua, indústria...*, p. 105-106.

més lent que arrencà en iniciar-se el segle XVIII amb el començament de la filatura mecànica amb la utilització de vogis i de la força hidràulica.

La fàbrica del Papiol forma part de la trilogia amb què obre una nova etapa de la modernització de la indústria cotonera catalana en els anys 1830. Aquesta començà amb la instal·lació per part de la firma Bonaplata, Vilaregut, Rull i Cia. d'una fàbrica de filar i teixir cotó a Sallent el 1831, que el 1833 passà a mans de Joan Vilaregut. Prosseguí amb la posada en funcionament de la fàbrica d'Herp, Peix i Vilaseca, al Papiol, el 1832-34. Culinà amb la construcció de la fàbrica de vapor de Bonaplata, Vilaregut, Rull i Cia. a Barcelona, que integrà el cicle complet de filar, teixir i estampar, a més de tenir una secció de construcció de màquines. Mentre aquesta va patir l'incendi del 8 d'agost de 1835, s'iniciava l'edificació de la fàbrica de les Rambles de Vilanova i la Geltrú, que no es posaria en marxa fins al 1839,⁶⁴ un cop superats diferents entrebancs, en part derivats dels problemes d'importar maquinària d'Anglaterra, que es feia il·legalment. Un cop van desaparèixer totes les prohibicions per exportar maquinària d'aquest país, el 1842, la construcció de fàbriques amb màquina de vapor i amb energia hidràulica es va multiplicar. És en aquest context cotoner i en el procés de desenvolupament de la fabricació llanera que cal entendre l'abandonament de la fàbrica del Papiol per part del fill d'Ignasi Herp, el 1841, i l'adquisició d'uns terrenys i el dret a l'ús de l'aigua a Abrera-Martorell, on poder erigir una gran fàbrica per a la qual s'importà la roda d'Anglaterra, com es veurà més endavant.

La documentació presentada en els plets que van establir-se després entre alguns socis permet conèixer quins tècnics van intervenir en la instal·lació de la fàbrica i el que van cobrar.⁶⁵ Elies Wech, en total, va percebre 2.362 lliures de salari; per exemple, per 162 dies de feina cobrà 266 lliures. Sembla que fou el principal responsable de posar en funcionament la fàbrica. A Elies Hetzel se li van donar 75 lliures «*para los gastos de retorno*», lloc que no és mencionat. A «*Michel de Bergue*» se li van pagar

64. Jordi NADAL, «Una empresa algodонера catalana. La fàbrica de La Rambla, de Vilanova, 1841-1861», a *Moler, tejer y fundir. Estudios de historia industrial*, Barcelona: Ariel, 1992, p. 216. Vegeu SOLER, «*Dios quiera que salgamos de una vez de tan desgraciado negocio*». L'adquisició de maquinària de la fàbrica de la Rambla: un episodi de la difusió de tecnologia tèxtil (1833-1840)», a CARRERAS, PASCUAL, REHER i SUDRIÀ (eds.), *La industrialització...*, v. 2, p. 1.101-1.124.

65. ACA, Audiència. Tribunal de Comerç, plet núm. 1.152, f. 6-13.

337 lliures per un regulador; a Miquel Padró, 187 lliures per fer una roda; a Samuel Edmons, uns altres 16 i 18 sous per recompondre una peça; «*Mr. Charles de Bergue*» va cobrar 1.875 lliures el 24 d'abril de 1834 per diferents treballs. També el serraller i maquinista Joan Prat va treballar en la instal·lació de la fàbrica: va fer un manuar i 4 aspis i va recompondre un cavall de filadora.⁶⁶

La secció de filatura va ser la primera a funcionar i era ja activa el 1833. S'hi feia fil de trama de números baixos, del 21 al 30, d'ordit blanc del 29 al 32 i també fil vermell, que es tenyia a la tintoreria situada en el mateix edifici. El juny del 1834 començaren a arribar de París caixes d'«*Henri*», via Perpinyà, és a dir, part, o tota, l'estructura dels telers mecànics. La secció de tissatge sembla que primer va comptar amb telers de fusta, mentre s'esperaven els comprats a París. El 1834 s'hi feien empeses de cinc pams d'ample.⁶⁷

Les perspectives que s'obrien davant Herp, Peix i Vilaseca semblaven prometedores, però no es van complir. En el primer any econòmic, que va transcórrer del 16 d'agost de 1832 fins al 26 d'agost de 1833, Herp va ser el caixer de la societat, i no sembla que aquesta patís problemes econòmics. Al contrari es va esdevenir l'any següent, en què Joaquim Peix i Quer substituï Herp a la caixa. Llavors, mentre anaven arribant els telers mecànics comprats a París, els beneficis no permetien afrontar les despeses. En aquest any, el caixer va registrar 169 pagaments, comprès el lloguer de l'edifici, el preu de la matèria primera, les despeses del transport de les mateixes, els sous dels obrers, els salaris dels tècnics, l'adquisició de «*varias piezas de hierro*» a Bonaplata, Vilaregut, Rull i Cia., etc., que sumaren la quantitat de 28.779 lliures, 9 sous i 3 diners. Per manca de capital disponible, el caixer hagué de posar 7.625 lliures de la seva butxaca, que de seguida va reclamar a la societat. Com que aquesta quantitat no existia, va proposar que es venguessin els gèneres i les màquines, a la qual cosa s'oposà Vilaseca. Mentrestant s'obria un nou exercici de l'empresa, en el decurs del qual un altre cop la caixa estava en mans d'Ignasi Herp i Rallat.

66. Prat va intervenir en la confecció de l'inventari de la fàbrica Bonaplata, Vilaregut, Rull i Cia. després del seu incendi. Fou vocal de la Junta de Comerç (NADAL, *Josep Bonaplata...*, p. 22). Després posaria una fàbrica de filar, però aviat va tenir problemes econòmics que el van obligar a liquidar-la.

67. AHPB, Joan PRATS, 1836, I, f. 145-6.

En aquest any, les despeses foren també elevades i el seu pagament, quan fou necessari, fou satisfet per Herp amb diners propis.

Aquests no foren tots els problemes de la societat. El març del 1835 moria Ignasi Herp deixant una vídua i set fills, la majoria dels quals –els quatre nois i una noia– era menor d’edat.⁶⁸ En aquest context, la vídua, amb els altres marmessors –que també eren els tutors dels menors–, van iniciar un plet reclamant el pagament de les 27.132 lliures que havia avançat el seu difunt marit per a fer front als pagaments.⁶⁹

L’hereu, Ignasi, només tenia 20 anys, però fou habilitat per administrar els interessos de la casa de comerç. Tanmateix comptava amb el suport de dos importants comerciants com a tutors: el seu cosí Llogari Serra i Farreras i Joan Buch, de Calella.

Segons un dels àrbitres que van intervenir per a resoldre el plet, el fabricant Marià Coll, d’origen manresà però establert a Barcelona, el problema de l’empresa residia en el fet que no hi havia un administrador general i que no s’havien calculat bé les necessitats de capital de la mateixa.⁷⁰ Per aquest, la societat aviat s’havia quedat «*sin fondos para atender los gastos indispensables de fabricación*».

Al principi del 1836 s’embargaren els gèneres de la fàbrica i se subhastaren el febrer. Per manca de documentació, ignoro com es va desenvolupar aquest afer i quines conseqüències va tenir per a la societat, que va ser liquidada en finir el termini establert quan es va fundar, com es veurà a l’apartat que s’ocupa de les activitats del fill d’Ignasi Herp i Ratllat. Aviat, però, Vilaseca va sortir de la societat, com es veurà a l’apartat següent.

Els socis i enginyers de la fàbrica del Papiol: Joaquim Peix, Joan Vilaseca, i els Bergue

Els tres socis de la fàbrica del Papiol eren manresans, nascuts al voltant de 1794 i membres de famílies de velers, que almenys en els casos d’Herp i Vilaseca es dedicaven també a altres activitats econòmiques. Prèviament, els tres socis independentment ja havien estat vinculats –de forma més o

68. AHPB, Marià BARALLAT, 1835, f. 47.

69. ACA, *Tribunal de Comerç*, plet núm. 6.

70. ACA, *Tribunal de Comerç*, plet núm. 1.152.

menys directa— a la filatura del cotó, bé emprant la força de les cavalleries o bé la hidràulica.

Joaquim Peix i Quer va néixer a Manresa el 1794. Era fill del veler manresà Francesc Antoni Peix i Soler i nebot del passamaner Gil Peix i Soler, soci de Peix, Quer i Soler, de Manresa.⁷¹ Al principi dels anys 1820 ja estava establert a Barcelona, on devers el 1823 es devia casar amb Antònia Traveria, filla i hereva del ric galoner barceloní Joan Traveria i Asbert, que havia iniciat el negoci associat al seu germà Jacint. Aquest, que era el primogènit del també perxer Joan Traveria i Casas, va morir el juliol del 1820. Després d'aquest decés es constituí Vda. de Traveria i germà, segurament per uns pocs anys, de la qual Joaquim Peix va rebre poders el 1822.⁷² El negoci dels Traveria tenia projecció americana, car he trobat poders conferits per la seva societat a gent de l'Havana i de Puerto Rico, així com de Cadis.⁷³

A la contribució extraordinària de 1822, Traveria constava com a galoner i comerciant, domiciliat al carrer dels Archs. Era —amb molta diferència— el galoner més important de Barcelona, atès que pagava una quota de 540 rals que el col·locava en les últimes files dels 200 principals contribuents de la ciutat, inclosos els nobles i els propietaris.⁷⁴ El 1827, participà en l'exposició de la indústria espanyola celebrada a Madrid, presentant galons, sota el nom de Traveria, yerno e hija, que va guanyar una medalla de plata; Joaquim Peix era el gendre, sens dubte.⁷⁵

Joan Traveria s'interessà en la filatura del cotó abans que, com Traveria i Peix, entrés com a soci a Herp, Peix i Vilaseca. El 1826, participà en la constitució de la societat d'Isidre Cruells, que llogà la fàbrica Magarola al carrer de Tallers de Barcelona. El novembre del 1826, privadament es van associar Pere Bovera, Pere Pau Costa, Joan Traveria i Isidre Cruells per a filar cotó; el 1828, a les sis *mulejennies* que ja tenien en van afegir

71. AHCM, Caietà MAS, 1826, f. 149.

72. AHPB, Joan PRATS, 1822, I, f. 298.

73. AHPB, Joan PRATS, 1822, I, f. 213, i II, f. 5; 1824, I, f. 260, i 1825, II, f. 3. L'apoderat de Cadis era el manresà Antoni Cortès i Coll.

74. Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB), *Fons Cadastre*, VIII.6: «Reparto entre los vecinos y corporaciones de esta capital...».

75. Jaume VICENS VIVES, «Coyuntura económica y reformismo burgués», *Estudios de Historia Moderna*, t. IV (1954), p. 381; LUIS LÓPEZ BALLESTEROS, *Memoria de la Junta de Calificación de los productos de la industria española remitidos a la Exposición pública de 1827, por...*, Madrid: Amarita, 1828, v. I, p. 39.

unes altres sis. El negoci, però, va acabar en un plet i la liquidació judicial de la societat.⁷⁶ Tanmateix, va constituir-se'n una altra amb tots els socis llevat de Cruells, que va prendre el nom de Joan Traveria i Cia., la qual va finir el setembre del 1833 amb la venda dels arreus i les màquines per 80.000 rals. La maquinària més important de tot el parament eren nou màquines franceses de filar de 120 pues, y dues «*a la moderna també de 120 puas cada una*», un «*batà de endiablant*» i 3 metxeres de «*dos renglas de corrons y 20 puas y arañas*», unes màquines que eren accionades per dos vogis, un de gran i un altre de petit, per al moviment dels quals la societat tenia cinc mules.⁷⁷ Era una fàbrica prou gran pels estàndards de l'època –1.300 fusos– i moderna, encara que només emprava la força de les cavalleries. Segurament la liquidació d'aquesta fàbrica tenia a veure amb la constitució d'Herp, Peix i Vilaseca.

Peix fou requerit notarialment pels altres dos socis d'aquesta societat per a signar la constitució de la mateixa el 15 de gener de 1834, cosa que va fer al dia següent.⁷⁸ Des de l'agost, fou el caixer de la societat, càrrec que el va obligar a pagar despeses de la societat amb diners propis, perquè la societat no en tenia prou per fer-ho ella. Aquestes circumstàncies portaren Peix a presentar un plet a la societat, com ja he dit abans.

Crec que Joan Traveria, a mitjan anys 1830, ja devia ser prou gran per retirar-se de la participació activa en els negocis. Calculo que va morir entre 1834 i 1838, car no consta com a contribuent en aquest darrer any, quan en canvi ho feia el seu successor Peix amb un petit negoci de galoneria, possiblement només una botiga, al carrer d'Escudillers, número 68, que tan sols pagava 210 rals de contribució.⁷⁹ Fos perquè la confecció de la contribució del 1838 era defectuosa, fos perquè el negoci de Peix va adquirir majors dimensions posteriorment, en la contribució del 1854 va tornar a aparèixer un gran negoci de galoneria a nom de Traveria i Cia. –constituïda privadament–, domiciliada al carrer dels Archs, número 10, que pagava 1.800 rals de contribució en la secció de «*mercaderes de sedas y cintas*».⁸⁰ Tot conservant el cognom de Traveria s'indicava que el capi-

76. GARCIA BALANÀ, *La fabricació...*, f. 294-295, 327, 328 i n.

77. AHPB, Josep DARDÉ, 1833, f. 215.

78. AHPB, Josep DARDÉ, 1834, f. 11 i 12.

79. Institut Municipal d'Història de Barcelona (IMHB), *Fons Cadastre, Contribució del 1838/1839*, cadastre IX-12.

80. IMHB, *Fons Cadastre, «Indústria de 1854»*, cadastre IX-23, contribuent núm. 1.622.

tal de la societat fonamentalment era de la muller, una dona certament rica. Antònia Traveria, el 1856, va adquirir la parcel·la més gran i ben situada de l'enderrocat palau Gralla, a la plaça de Cucurulla de Barcelona; eren més de 10.000 pams quadrats, pels quals pagà una entrada de 595.340 rals amb el compromís de pagar un cens anual d'uns altres 12.735.⁸¹ Era una xifra molt superior a la invertida per la família en la indústria cotonera. En el solar es va edificar una gran casa senyorial que encara es conserva. Desconec com evolucionaren els negocis de Peix i la seva muller; tanmateix, devien anar prou bé com per mantenir-se en els rengles de la burgesia benestant, car la seva filla, Antònia Peix i Traveria, es va casar amb el potentat Josep Jover i Sans.

L'altre soci d'Ignasi Herp a la fàbrica del Papiol era Joan Vilaseca i Camó. Havia nascut a Manresa el 1793. Era fill únic de Joan Vilaseca i Gualdo, un mestre veler esdevingut un polifacètic comerciant que, a més, posseïa dos molins paperers: un a Manresa i l'altre a Sant Pere de Riudebitlles; el primer l'havia heretat de la família, però de l'altre desconec l'origen de la propietat. El pare ocupà càrrecs públics locals des del tombant del segle XVIII al XIX fins a la seva violenta mort el 1822, primer com a regidor perpetu i finalment com a alcalde constitucional. S'interessà en la filatura mecànica del cotó del 1804 al 1816. Després de la guerra del Francès adquirí nombrosos i importants béns immobles. Fou assassinat en l'obscur episodi dels Tres Roures, quan, presoner del cap polític superior Rotten, era conduït a Barcelona amb altres presoner, quasi bé tots religiosos. Segurament per aquesta circumstància la seva vídua i el seu hereu van deixar de residir a Manresa.⁸²

El fill, Joan Vilaseca i Camó, el 1813 s'havia casat amb Maria Torrens, filla del ric comerciant vilanoví Antoni Torrens.⁸³ El jove Vilaseca va viure l'últim període del Trienni liberal a Vilanova, des d'on podia vetllar els interessos paperers que la família tenia a Sant Pere, i segurament intervingué en el món mercantil d'aquella vila, en part vinculat a la importació de

81. AHPB, Ferran MORAGAS, 1856, f. 227.

82. Aquest paràgraf és un resum de la biografia del pare, a SOLÀ, *Aigua, indústria...*, p. 184-187.

83. AHCM, *Comptadoria d'Hipoteques*, 1813, f. 92-93. Els esdeveniments polítics segurament són la causa que portà el jove Vilanova a viure a Vilanova durant la guerra del Francès i al final del Trienni constitucional. El dot de la núvia va ser la considerable quantitat de 12.000 lliures, potser perquè era pubilla.

cotó. Durant aquest temps va intervenir en la vida política vilanovina, com a liberal moderat, segons m'ha explicat Ramon Arnabat.

Malgrat que Vilaseca no es dedicava a la confecció de teixits ni mocadors de seda i ja no residia a Manresa, el 1824 es presentà i passà l'examen del gremi de velers d'aquesta ciutat per tal d'obtenir la mestria en aquest ofici. Era un acte de previsió pel que pogués passar.⁸⁴ A mitjan anys 1820, tanmateix, ja residia a Barcelona com a comerciant, conservant els béns immobles que havia heretat a Manresa, cosa que el convertia en un dels propietaris més importants d'aquesta ciutat, com es pot veure al Quadre 4, encara que no ocupés una de les primeres posicions del grup. Aquesta riquesa és el que explica que en alguna escriptura notarial consti com a «*hasendat*». Del seu origen manresà conservà altres interessos: el paper d'apoderat de la família noble Pignatelli, que tenia béns i rendes al Bages, i la pràctica d'arrendar-los la percepció dels drets senyorials en aquella comarca, tal com havia fet el seu pare.⁸⁵

La intervenció en negocis de tuf feudal no era un obstacle perquè també s'interessés en els cotoners, que eren «moderns» i prometedors. Així, el 1832, s'avenia a la constitució d'Herp, Peix i Vilaseca per a filar i teixir cotó mecànicament, al Papiol. Vilaseca era, doncs, un comerciant d'alguna manera particular –però, molt?–, car en els anys 1830 combinava els negocis de traç més antic i que tenien a veure amb la naturalesa de l'Antic Règim, amb els més moderns vinculats al cotó.

Com ja he dit en ressenyar les característiques d'Herp, Peix i Vilaseca, aquest aportà menys capitals que els altres dos socis a la fàbrica del Papiol i s'ocupà de la venda de la producció de la fàbrica, cobrant una comissió. Aquest pacte dona a entendre que entre els negocis de Vilaseca estava el de mercadejar amb cotó, almenys filat, i amb teixits. De fet, en un dels documents dels plets iniciats per Joaquim Peix i per Ignasi Herp per a resoldre els problemes econòmics de l'empresa pròpia dels tres, es menciona Herp com a fabricant de teixits de cotó.⁸⁶

El 1836, Vilaseca es va retirar de la filatura que la societat tenia al Papiol. El capital de 3.816 lliures que encara hi tenia –inicialment el capital fou de 4.000, però, com s'ha vist, de seguida hi va haver més despeses

84. AHCM, Caietà MAS, 1824, f. 194.

85. AHPB, Pau FERRÉS, 9 abril 1824, i 1833, f. 37. La primavera del 1835 encara n'era. AHPB, Pau FERRÉS, 1835, f. 41.

86. ACA, *Tribunal de Comerç*, plet núm. 6, f. 21.

de les previstes i els altres socis van fer-hi préstecs, produint-se pèrdues—li fou retornat amb fil d'ordit dels números 21 al 32, producte que vendria en el seu negoci barceloní o empraria en l'elaboració de teixits si la fàbrica que sembla que tenia continuava dempeus.⁸⁷

Vilaseca no va intervenir en gaire més dels molts negocis que es van muntar en els anys 1840, però cal dir que ho va fer en dos dels sectors que més podien fer pel desenvolupament industrial del país. D'una banda, fou un dels petits accionistes fundadors del Banc de Barcelona.⁸⁸ De l'altra, el 1843, formà part d'una petita societat per a explotar unes mines de carbó a Campins.⁸⁹ Aquest devia ser un negoci ruïnós, com tots els d'aquestes característiques que es van explotar, que potser va incidir en l'aparició dels problemes econòmics que experimentaren els seus quefers en aquests anys. Potser per a resoldre les primeres manifestacions d'aquest problema, el 1840 va establir una porció de terreny de la seva finca de Rocafort, al pont de Vilomara, a Antoni Jover i Sans i Marià Regordosa i Casas, que edificaren una de les fàbriques cotoneres catalanes més grans de mitjan segle XIX (vegeu el Quadre 5; la firma estava sota el nom de Vidal i Cia.).⁹⁰ Tanmateix, en els capítols matrimonials de la seva filla Joana (1842), casada amb Pere Florenci Milà de la Roca i Maynar, advocat dels Tribunals del Regne, encara li va poder donar un dot de 6.000 lliures, una quantitat prou elevada en aquell moment (recordi's que el dot de la mare va ser de 12.000). Tanmateix, aquesta dotació potser fou una manera de salvar part del patrimoni a la vista de com li anaven les coses i dels problemes econòmics que li anaven creixent.⁹¹

L'octubre de 1845, Vilaseca cedí els seus béns a una junta de creditors i començà a despendre's del patrimoni. El 1847, amb l'aprovació de la seva filla, Vilaseca va vendre el molí paperer dels Comtals, a Manresa, el dret d'ús de l'aigua i unes peces de terra a tocar del molí, per 9.000 lliures, a Joaquim Abadal, que immediatament el cediria al seu nebot Josep Solà i

87. AHPB, Joan PRATS, 1836, f. 145. Que no té béns immobiliaris queda corroborat al document ACA, *Tribunal de Comerç*, plet núm. 6, f. 7.

88. Francesc CABANA, *Història del Banc de Barcelona (1840-1920)*, Barcelona: Edicions 62, 1978, p. 249. Només va adquirir 3 accions.

89. Arxiu Històric del Registre de la Propietat de Barcelona (AHRPB), *Comptadoria d'Hipoteques*, 1843, l. f. 193.

90. AHPB, Joan PRATS, 1840, f. 29.

91. Els capítols matrimonials, a AHPB, Josep M. PONS CODINACH, 1842, f. 300.

Abadal per a posar-hi una filatura.⁹² L'any següent, la junta de creditors va vendre la casa familiar del carrer d'Urgell al fuster i fabricant de filats Francesc Burés, que avançava en el seu episodi particular d'ascens socioeconòmic; aquesta compravenda expressava clarament un relleu en la llista dels principals membres de l'alta burgesia manresana. Finalment, el 1853, la junta va vendre la finca que Vilaseca tenia a Rocafort, a tocar del Llobregat; ho va fer a Josefa Sans, de casada Jover, que termenava amb la fàbrica Jover i Regordosa, de la qual el seu fill era un dels dos socis.⁹³

El muntatge de la fàbrica del Papiol potser fou possible gràcies a la intervenció de Joan Vilaseca perquè, si no ho era des d'abans, a partir del 1834 va ser l'apoderat del maquinista Charles du Bergué a Barcelona,⁹⁴ que va intervenir en el muntatge de la fàbrica Bonaplata, Vilaregut, Rull i Cia. i en la del Papiol, entre d'altres, com explico a continuació. Charles du Bergue devia arribar a la capital catalana per instal·lar la màquina de vapor de la casa anglesa Hall a la fàbrica Bonaplata⁹⁵ i ja hi establí residència, almenys de forma intermitent, essent segurament des del principi de la seva arribada el representant d'aquell constructor de maquinària anglès. Posteriorment fou substituït per alguns membres de la seva família, possiblement els fills, en particular per Miquel, que residí permanentment a Barcelona des del 1834, any en què consta treballant a la instal·lació de la fàbrica del Papiol.

Charles era germà d'Henry du Bergue, que sol o en societat tenia un establiment de construir telers a París i que va assortir algunes de les noves fàbriques catalanes o que renovaven la maquinària. La firma parisenca construí els telers per a la fàbrica Herp, Peix i Vilaregut, del Papiol, com ja s'ha vist, i també per a la coneguda com de la Rambla, de Vilanova.⁹⁶ Sembla que Charles du Bergue, a més a més, féu treballs en la fàbrica d'estampats Castanyer.⁹⁷ A part d'instal·lar màquines de vapor i telers mecànics en les fàbriques men-

92. Aquest episodi i la història posterior del molí es pot seguir a Àngels SOLÀ, *Aigua, indústria...*, p. 154.

93. AHPB, Josep Ignasi LLUCH, 1848, f. 188; AHPB, Josep Ignasi LLUCH, 1853, f. 82.

94. Quan a mitjan 1834 Charles du Bergue ha d'absentar-se de Barcelona, especifica que fa uns tres anys que resideix a Barcelona i que hi deixa com a home de confiança Vilaseca, que podrà intervenir en la liquidació d'assumptes pendents amb la fàbrica de Joaquim Castanyer (AHPB, Francesc X. MARFÀ, 1834, f. 60).

95. Ho diu Ramon Soler amb informació d'Àlex Sánchez. Vegeu SOLER, «*"Dios quiera que..."*», p. 1.116.

96. SOLER, «*"Dios quiera que..."*», p. 1.107.

97. AHPB, Francesc X. MARFÀ, 1834, f. 60.

cionades entre 1832 i 1835, els Bergue, un o altre, i de vegades més d'un d'ells, van intervenir en el muntatge de la de Joan Güell i Cia., a Sants, a la de l'Espanya Industrial i a la de Francesc Puigmartí –a Gràcia, el 1847– i van fer els plànols de la fàbrica Puig, a Esparreguera, que entrà en funcionament el 1850. Miquel, August i Corneli, que devien ser fills de Charles, també van intervenir en la instal·lació de nova maquinària a les fàbriques llaneres de Sabadell i Terrassa. Miquel va muntar la roda hidràulica per a la fàbrica que Ignasi Herp i Bovets –importada d'Anglaterra– va muntar a Martorell el 1841 o poc després, episodi que tractaré després.⁹⁸ Miquel fou l'enginyer civil que segurament jugà el paper més important en la modernització de les infraestructures mecàniques de la indústria cotonera i llanera catalana del 1834-1840, i després de les ferroviàries. Al final dels anys 1830, Miquel Bergue participà en la creació d'un taller de maquinària a Barcelona que finalment es concretà en la constitució, el 1841, de Domènech, Bergue i Prat,⁹⁹ societat de la qual va sortir el 1844. El 1848, entrà com a soci a la fàbrica cotonera de Salt, que va prendre el nom de Ramió, du Bergue i Cia.; el 1850, era la segona més important de Catalunya amb força hidràulica, després de la Miquel Puig, establerta a Esparreguera, com es veu al Quadre 5. A més, fou el representant de la casa Hall a la Ciutat Comtal, per la qual cosa consta com a comissionista a la guia de la ciutat el 1849.¹⁰⁰

98. El 1836, Miquel va presentar una màquina d'imprimir a la Societat Econòmica d'Amics del País: *Diario de Barcelona*, 21 setembre 1836. També van treballar en la instal·lació d'una roda hidràulica a l'establiment llaner dels Oller a Rubí, el 1833. Després d'haver fet fallida aquesta societat, es féu un acord amb aquest maquinista: AHPB, Josep Manuel PLANAS I COMPTE, 1835, f. 189. August Bergue estava a Sabadell el 1843: Arxiu Històric de la Ciutat de Sabadell (AHCS), Camil MIMÓ, 1843, f. 149. Miquel fou l'empresari de la construcció de la línia ferroviària de Barcelona a Martorell el 1854: AHPB, Fernando FERRAN, 20 gener 1853; el 1865 encara era viu i continuava en els negocis ferroviaris, segons CARRERA PUJAL, *La economía de Cataluña...*, v. II, p. 399. La comanda i les obres per a una nova màquina de vapor per a la fàbrica de Francesc Puigmartí a Gràcia, a AHPB, Josep ANDREU, 1847, f. 41. La participació d'un Bergue a la fàbrica d'Esparreguera, sense saber-ne el nom propi, a DOREL, *Les colònies industrials...*, p. 122. La participació dels Bergue a les dues fàbriques de Sants a SOLER, «“Dios quiera que...”», p. 1.116, nota 44.

99. AHPB, Manuel OLIVA, 30 novembre 1841.

100. El 1850 es diu representant de la casa Hall, de Dartford, a Barcelona: AHPB, Josep M. MARZOLA, 1850, f. 204; malgrat que aquesta confessió és uns 14 anys posterior al període que aquí es tracta, segurament ja ho era des del principi. Una prova d'això està en el fet que els Bergue intervingueren en la instal·lació de la màquina de vapor i els embarrats de la fàbrica Gumà, a Vilanova, el 1835: Ramon SOLER, «“Dios quiera que...”», p. 1.109. Com a comissionista, a Manuel SAURI, José MATAS, *Guía general de Barcelona*, Barcelona, 1849, p. 372.

***Algunes notes més sobre la família,
el capital, el patrimoni i els negocis d'Ignasi Herp i Rallat***

Els projectes d'Ignasi Herp i Rallat no pogueren prosperar gaire perquè, com s'ha vist més amunt, va morir el març del 1835, quan tenia 40 i pocs anys. Igual que el seu germà, també va tenir una nombrosa descendència, quatre fills i tres filles, que, per les lligítimes paterna i materna, reberen 7.500 lliures cadascun/a, amb l'excepció de l'hereu, Ignasi Herp i Bovets. La donació era elevada i indicava expectatives d'ascens social, car les dues filles casades –Josefa i Manuela, esposades amb Joan Carulla i Josep O. Segur– només havien cobrat 5.500 lliures feia uns pocs anys, incloses les 500 de la lligítima materna. Com que a la vista hi havia un negoci prometedor, incrementà el dot als fills en 2.000 lliures.

Igual que el seu germà Josep, Ignasi va fer un llegat (de 600 lliures per comptes de 1.000), en aquest cas, no als treballadors d'algunes de les seves fàbriques, sinó als pobres de Barcelona i Manresa, preferint els que havien treballat «*en la fabrica de seda y vetas*».¹⁰¹ No tenia patrimoni immobiliari ni tampoc una inversió gaire important en el parament del pis en què vivia de lloguer, al carrer de Regomir, número 30, primer pis; els coberts de plata només eren sis forquilles i quatre ganivets amb mànec del mateix metall. Ignasi tenia el capital concentrat en les activitats mercantil i industrial. La primera, d'una banda, la desenvolupava sol i, de l'altra, dins la societat Joan Herp i fills; la segona, a les dues companyies en què participava: a la fàbrica llanera del pont de Navarcles, sota aquest mateix darrer nom, i a la cotonera del Papiol, sota el d'Herp, Peix i Vilaseca.¹⁰²

Dels fills, en tinc algunes dades prou interessants. Josep Herp i Bovets (nascut devers el 1817) seguí la carrera de pilot. Potser això explica que Joan Buch fos un dels marmessors del pare.¹⁰³ Sembla que cap dels altres fills, Joan i Francesc, va seguir una professió liberal, car no consten com a alumnes de la Universitat de Barcelona. Aquest darrer podria ser el comerciant «*de especiería y otros comestibles*» que el 1854 es trobava al carrer de Vora del Rec, número 4, i pagava 700 rals de contribució a Barcelona.¹⁰⁴

101. AHCM, Caietà MAS, *Llibre de testaments, 1813-1823*, f. 17; AHPB, Marià BARALLAT, 1835, f. 47.

102. AHPB, Marià BARALLAT, 1835, f. 51.

103. AHPB, Marià BARALLAT, 1841, f. 89. Cobrà mil duros que li quedaven per percebre tota la lligítima, quan el seu germà Ignasi va vendre la fàbrica del Papiol.

104. Consta a la contribució de Barcelona del 1854: IMHC, cadastre IX-23.

L'hereu, Ignasi Herp i Bovets, va rebre una herència valorada en quasi 100.000 lliures que no era fàcil d'administrar. A més dels negocis de la casa de comerç, hi havia la dificultat de gestionar la fàbrica del Papiol, i encara funcionava la casa de comerç Joan Herp i fills, així com la fàbrica de «panyos» del mateix nom. Tanmateix, els actius eren importants: la participació a Herp, Peix i Vilaseca es valorava en 15.000 lliures, els interessos a la casa de comerç Joan Herp i fills ascendien a unes altres 51.859 i els de la fàbrica llanera, a 30.000, segons els balanços del 14 de juliol de 1834.¹⁰⁵

La tercera generació dels Herp: els cosins Josep Herp i Parera i Ignasi Herp i Bovets

La mort dels respectius pares, l'abandonament de cert negocis per part de la firma familiar, l'especialització en altres per part dels successors del fundador de la nissaga d'empresaris i la residència de les dues famílies Herp en poblacions diferents foren elements que forçaren la liquidació de Joan Herp i fills. Ara, la societat ja no la constituïen els fills, sinó els néts del fundador de la nissaga iniciada per Joan Herp i Pinosa, que seguien camins diferents, encara que en paral·lel. La societat Joan Herp i fills, fundada per l'avi i els respectius progenitors, es va liquidar devers el 1842, confirmant clarament el distanciament en les trajectòries empresarials de les dues famílies Herp, que tanmateix van mantenir estrets contactes i es van fer favors econòmics.¹⁰⁶ La mostra més evident de la separació de les activitats de les dues branques és la creació d'una nova firma llanera el 1842 per a explotar la fàbrica del pont de Navarcles, amb capital bàsicament de Josep Herp i Parera, que vivia a Manresa.

Els joves cosins Herp, seguint la tradició familiar, continuaren en l'activitat tèxtil, bé que cap dels dos no va dur a bon port els seus projectes, com explicaré tot seguit; les dues trajectòries van concloure en sengles juntes de creditors al final dels anys 1850.

105. AHPB, Marià BARALLAT, 1835, f. 51.

106. A mitjan febrer del 1843, Josep Herp i Parera i Ignasi Herp i Bovets, com a «representantes de la finida sociedad Juan Herp e hijos», cobraven un deute de l'antiga societat: AHCM, *Comptaduría d'Hipoteques*, 1843, I, f. 34.

Josep Herp i Parera, de fabricant a rendista amb capital disminuït

Des del 1833, quan va morir el seu pare Josep Herp i Rallat, portà les regnes dels negocis paterns, que havia heretat. Es beneficià econòmicament de l'entorn familiar, que li aportà bones relacions mercantils i algun llegat i herència que, encara que no foren unes grans quantitats, eren suficientment generoses com per significar un bon regal. Per via materna, cal recordar que era nét del comerciant Josep Parera, nebot d'Ignasi Parera i Oms i d'Anna Parera, casada amb el blanquer Francesc Parera, de la qual fou hereu. Pel mateix vincle familiar dels Parera, era cosí germà d'Onofre Batlles i Parera, hereu de l'oncle Ignasi. De la fabricació llanera passà a la cotonera en la fàbrica de Valldelshorts, o del pont de Navarcles, després d'haver mantingut durant uns anys les dues activitats. Com he dit al paràgraf anterior, es deslligà de l'associació econòmica que inicialment va mantenir amb el seu cosí barceloní, heretada dels respectius pares, i la substituï per noves vinculacions econòmiques amb nous parents (dos cunyats) i un soci originari de la comarca. Veiem ara de més a prop aquesta trajectòria, que acabà en una sèrie d'endeutaments que finiren en el segrest i la subhasta dels seus béns per part d'una junta de creditors.

Com ja he dit en començar aquest apartat, el 1842, amb el seu soci i cosí Ignasi Herp i Bovets liquidà l'empresa llanera constituïda pels respectius pares el 1825, situada a Valldelshorts. Desconec els termes d'aquesta liquidació, que segurament anava vinculada a la de Joan Herp i fills, constituïda al principi del segle XIX pel seu avi amb els dos respectiu progenitors. En aquest moment segurament s'establí que la propietat de l'edifici fabril de Valldelshorts –fins llavors considerat com un actiu de l'empresa– quedés a mans de Josep.

Substituint l'anterior firma llanera, l'abril del 1842 es constituï Josep Herp i Cia. per fer i vendre «panyos» amb un capital de 100.000 lliures, aportades per Josep Herp i Parera (90.000 lliures) i el seu parent Josep Herp i Posas, la resta.¹⁰⁷ Aquest va morir el 1845¹⁰⁸ i el seu lloc a l'empresa fou ocupat pel seu fill, Josep Herp i Jordà, però ho féu per poc temps, perquè el negoci es liquidà aviat.¹⁰⁹ El 1845, l'establiment fabril disposava de 30

107. FERRER, *Les fàbriques...*, p. 28 ; AHCM, Ignasi RALLAT, 26 abril 1842.

108. Testament, a AHCM, Ignasi RALLAT, 1845, f. 60.

109. Els Herp d'Artés foren socis capitalistes menors i directors de la fàbrica. No van assolir la bona posició socioeconòmica dels parents manresans, una desigualtat que es posa en evidència prenent el dot de les filles com a indicador de la mateixa. Els Herp d'Artés van

cavalls de força i contenia 40 màquines –segurament entre les de cardar, preparar i filar la llana–, 20 telers i 4 calderes. Era una fàbrica drapera de cicle complet prou important, que requeria més capital que la cotonera dels seus parents al Papiol. Es calculava una fabricació anual per valor de 600.000 rals, que ocupava 365 operaris que cobraven 312.000 rals pel jornal.¹¹⁰

L'activitat llanera va existir fins al 28 de febrer de 1851, quan fou liquidada l'empresa, en un context en què la fabricació de teixits de llana del Bages anava desapareixent mentre es consolidava el districte llaner de Sabadell i Terrassa.¹¹¹ Un cop arreglats els comptes i els crèdits, es dissoldria. En liquidar-se, es comptabilitzà un haver de 853.333 rals, segons l'inventari.¹¹²

Mentre encara funcionava la fàbrica llanera, Josep Herp s'embranchà en la creació d'una altra de cotonera, que s'instal·laria en una secció del conjunt d'edificis fabrils, de la seva propietat, al pont de Navarcles. Així, al principi d'octubre de 1845 es constituí una societat per a filar i teixir cotó amb un capital de 45.000 lliures (és a dir, uns 500.000 rals), en la qual participaven Josep Herp i Parera, els seus cunyats Andreu Subirà i Parera, comerciant manresà resident a Barcelona, i Miquel Agell, comerciant natural de Mataró i resident a Barcelona, casat amb Ignàsia Herp i Parera,¹¹³ i el parent Josep Herp i Jordà, natural d'Artés i veí de Valldelshorts.¹¹⁴

El 1850, aquesta fàbrica cotonera tenia una força hidràulica de 25 cavalls i disposava de 25 màquines de preparar el cotó per a ser filat, 2.000 fusos de selfactina i 40 telers mecànics. Aquest parament la convertia en una de les més importants de Catalunya, sobretot si es consideren només les que estaven accionades amb força hidràulica, com pot veure's al Quadre 5, amb la particularitat de tenir ja selfactines per a filar.¹¹⁵ En aquell

dotar una filla, el 1850, amb 600 lliures, una calaixera, roba i vestits, una quantia per dessor- ta de la que va rebre Ignasi Herp i Rallat els anys 1820: AHCM, Francesc MAS, 1850, f. 122.

110. FERRER, *Les fàbriques...*, p. 27-28 ; AHCM, llig. "Indústria", núm. 384. La cons- titució de Josep Herp i Cia., a AHCM, Ignasi RALLAT, 26 abril 1842. Les dades de l'haver social i de la dissolució de la societat el 1860, a AHCM, Ignasi PUIG, 1860, f. 341.

111. FERRER, *Les fàbriques...*, p. 28. Sobre la desindustrialització llanera, vegeu Àngels SOLÀ, *Aigua, indústria...*, p. 120-121.

112. Dades a l'escriptura de dissolució de la societat, a AHCM, Ignasi PUIG, 1860, f. 34.

113. Agell va morir *ab intestat* el 19 de febrer del 1858, segons especificava la seva vídua, Ignàsia Herp i Parera, en fer uns poders: AHCM, Caietà MAS, 1858, I, f. 92.

114. AHCM, Marià DE MAS, 8 octubre 1845, i FERRER, *Les fàbriques...*, p. 28.

115. Guillermo GRAELL, *Historia del Fomento de la Producción Nacional*, Barcelona, s. d., p. 460-461 i 489.

QUADRE 5

**LES PRINCIPALS FÀBRQUES COTONERES
AMB FORÇA HIDRÀULICA DE CATALUNYA, 1850**

Empresa	Localitat	Força en cavalls	Màquines de preparac.	Fusos de mule	Fusos de contínua	Fusos de selfactines	Telers
Miquel Puig i Cia.*	Esparreguera	120	33		2.000	3.540	100 m.
Ramió, du Bergue i Cia.	Salt	100	29		1.800	2.528	200 m.
Vidal i Cia.	Pont de Vilomara	90	43		1.888	2.900	–
Joan Vilaregut**	Sallent	55	33	5.640			160 m.
Joan Mas i Cia.	Sallent	55	46	2.640	2.880		60 m.
Güell, Ramis i Cia.	Martorell	50	30		3.480	7.044	–
Antoni Font i Cia.	Ripoll	45	22	3.000			110 s.
Serra, Claret i Cia.	Sallent	40	40	1.980	1.240		2 m.
La Ribense	La Riba	40	46	3.000			90 m.
Molas, Graells i Cia.	Vic	35	62	3.840	1.472		60 m.
SS. Barrera i Monteis	Castellgalí	30	23		2.760		–
Domingo Enrich	Rajadell	30	28		1.200	1.000	–
Farran i Casas	Manlleu	30	21		2.800	1.000	–
Gabriel Llanàs i Cia.	Manlleu	30	17		1.920		–
Miquel i Ramon Ricard	Roda	30	33	2.160			–
Joan Portabella	Roda	25	29	1.680			–
La Manresana	Manresa	25	26		864	2.928	80 m.
Marià Batlles	Manresa	25	22	1.308	1.308		–
Josep Fabrè i Cia.	Manresa	25	29	2.880			–
Comellas, Batlles i Cia.	Navarcles	25	29		3.096		–
Jaume Torrents i Bofill	Vic	25	19	1.920			23 c.
Josep Herp i Cia.	Valldelshorts	25	25			2.000	40 m.

Abreviatures: m.= mecànics; s.= senzills; c.= compostos; maq. prep.= màquines de preparació de la filatura.
Font: GRAELL, *Historia del Fomento...*, p. 442-463.

* Segurament hi ha un error en el nombre de fusos d'aquesta empresa. Gràcia Dorel-Ferré li assigna 5.540 fusos. Vegeu Gràcia DOREL-FERRÉ, *Les colònies industrials...*, p. 151.

** A més disposava d'una màquina de vapor de 12 cavalls de força.

moment, només 28 empreses havien ja adoptat aquest sistema al Principat, segons el cens de fàbriques publicat per Guillem Graell.

El 1852, Josep Herp i Parera comprà més terreny als propietaris del voltant de la fàbrica per tal de poder col·locar una roda i una bomba per fer pujar l'aigua,¹¹⁶ millorant per tant la infraestructura de l'establiment fabril.

116. AHCM, Ignasi MANDRÉS, 1852, f. 339 i 465.

Aquestes adquisicions i el seu propòsit indiquen amb claredat la voluntat de Josep Herp i els seus socis d'incrementar la maquinària de la fàbrica.

QUADRE 6

ELS SOCIS D'HERP, SUBIRÀ I CIA. I LA SEVA PARTICIPACIÓ, 1845-1854

Accionistes	Nombre d'accions		
	1845	1852	1854
Josep Herp i Parera	3,5	3,5	3
Ramon Herp i Parera	–	–	1
Josep Herp i Jordà	1,5	–	–
Manuel Balet	–	1,5	5
Miquel Agell	1	1	1
Andreu Subirà	3	3	3

Font: AHCM, Francesc MAS, 8 d'octubre de 1845, 5 d'agost de 1852 i 23 d'octubre de 1854.

Des de la fundació fins al 1854, la societat va conèixer alguns canvis importants. L'agost de 1852, Manuel Balet, un cuntaire d'origen manresà esdevingut comerciant,¹¹⁷ va comprar la participació de Josep Herp i Jordà i, el 1854, es va ampliar el capital social, amb la qual cosa canvià el pes dels accionistes dins la societat en funció de les respectives participacions.

117. Balet podria ser Manuel Balet i Enrich, mestre veler natural de Manresa, que fou soci d'una filatura de cotó, a Sant Vicenç de Castellet, des del 1856, o amb més seguretat el seu fill, Manuel Balet i Bellver, que el 1845 es va casar amb Teresa Coll i Vallès, que aportà un dot de 2.500 lliures (AHCM, Francesc MAS, 1845, f. 648); el 1858, era comerciant a Barcelona (rep poders del pare, a AHCM, Francesc MAS, 1858, I, 29 abril). El primogènit del primer, Josep Balet i Bellver (o Ballvé), el 1845, entrà com a soci en una fàbrica de Sallent i, després, heretà la participació del pare a la fàbrica de Sant Vicenç. A partir d'aquests interessos fabrils, emprengué diferents compres i vendes en participacions en les mencionades fàbriques i potser entrà en la del pont de Navarcles amb Pons i Enrich, com s'ha vist en aquestes planes (FERRER, *Les fàbriques...*, p. 28). Va morir solter el 1874, deixant la fàbrica de Castellet en parts iguals als seus germans Manuel i Ramon; de la resta dels béns en va fer hereu al primer (AHPB, Ignasi FERRANT, 1871, f. 560). Dades dels Balet a Castellet, a Lluís VIRÓS, «Sant Vicenç de Castellet, un model d'industrialització sobtada (1850-1936)», a XXXIV *Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos. Sant Vicenç de Castellet (Bages), 20-21 d'octubre 2001. Acta, ponències i comunicacions*, Manresa: Centre d'Estudis del Bages, 2002, p. 468.

El concret, el 23 d'octubre de 1854, el capital de la societat es va incrementar en 20.000 lliures més, aportades en la seva major part per Balet. Josep Herp i Parera també augmentà la seva participació, però donà una acció al seu germà Ramon, advocat, en concepte de pagament de part del llegat patern, amb la qual cosa va reduir el seu capital en la societat. Tot i que Manuel Balet va passar a ser el principal accionista, es va mantenir el nom de la firma, en la qual, per tant, no constava el seu cognom, com es veu al Quadre 6. També es va respectar el temps de durada de la societat segons els acords de 1845, és a dir, fins al 1864.

El capital incorporat a la fàbrica fou en maquinària i en efectes, establint-se que la part de la primera, corresponent a Balet, en finir la societat hauria de convertir-se en metàl·lic per valor de la meitat del capital invertit el 1854, descomptant, però, un 5 per cent anual d'aquest capital.¹¹⁸ Segurament aquest fou el moment en què es van incorporar a la fàbrica 40 telers mecànics més i 4 contínues de 248 fusos cada una, una maquinària que apareix junt amb la ja consignada el 1850 en un inventari de l'instrumental tèxtil de la fàbrica el 1857 (vegeu els quadres 5 i 7).

Tanmateix, la mala situació econòmica de Josep Herp i Parera –de la qual es parlarà uns paràgrafs més avall– obligà a modificar els plans i a reconstituir la societat el gener del 1856 sense incrementar el capital, prenent el nom d'Herp, Balet, Subirà i Cia. Havia de durar deu anys i l'administració de la fàbrica es posà en mans de Ramon Herp i Parera i de Manuel Balet. En el nou contracte, signat el 1856, s'especificà que Balet, a més, seria el comissionista que s'encarregaria de la venda del gènere acabat cobrant el 2 per cent i que, a més, percebria un duro per quintar de cotó comprat. Segurament aquesta funció ja la tenia d'abans, però ara es va formalitzar. La societat ocupà la fàbrica de Josep Herp, llogada també per un decenni; el contracte d'arrendament incloïa l'ús de l'aigua durant 18 hores diàries, pagant una quantitat sense determinar, però que amb el que havia de pagar Josep Fabré i Cia. –que arrendà una altra part de la fàbrica Herp poc després– havia de sumar 12.000 lliures anuals.¹¹⁹ En aquest moment, la maquinària de l'empresa era segons es veu en el Quadre 7, destacant la

118. AHCM, Francesc MAS, 1854, f. 1.421-1.422.

119. AHCM, Francesc MAS, 1856, I, f. 65. La societat de Josep Fabré només llogà un tros de la fàbrica fins que, el novembre del 1858, els seus socis arrendaren una part de la d'Ignasi Herp i Bovets a can Bros, a Martorell. Sobre les societats de filar en què participava Josep Fabré i Vinyals, vegeu el meu llibre *Aigua, indústria...*, p. 142-144.

presència de 2.992 fusos (dos mil de selfactines i la resta de contínues) i 80 telers mecànics; s'hi pot observar la presència de noves màquines de filar i de telers, respecte dels que hi havia el 1850, un increment que, com he dit abans, crec que es va produir amb l'ampliació de capital del 1854.

QUADRE 7

MAQUINÀRIA D'HERP, BALET, SUBIRÀ I CIA., 1856

1	batà netejador de 35 polzades d'ample
1	batà atelador de 34 polzades
9	cardes de 36 polzades d'ample
8	cardes de 36 polzades d'ample
1	màquina d'esmerilar
2	bancs de manual de contínues de 16 « <i>cabos juntas</i> »
1	« <i>rolina de 10 cabos</i> »
1	metxera en gros de 48 fusos
1	metxera intermèdia de 120 fusos
2	metxeres en fi de 100 fusos cada una
1	metxera en fi de 120 fusos
4	selfactines de 500 fusos cada una
4	contínues de 248 fusos cada una
1	« <i>bovinoir</i> » de 150 fusos
3	ordidors de 53 polzades d'ample
1	màquina de parar de 55 polzades d'ample, «de les més grans»
40	telers mecànics de 45 polzades d'ample
40	telers mecànics de 51 polzades d'ample

Font. AHCM, Francesc MAS, 1856, I, f. 62.

No es pot dir com s'havia modificat el nombre de màquines de preparació perquè, per a l'any 1850, només se sap que en conjunt hi havia 25 màquines (vegeu el Quadre 5). La mort de Miquel Agell, el 19 de febrer de 1858, i la subhasta dels béns de Josep Herp i Parera, el 1859, van posar punt final a aquesta firma abans del temps establert, passant la propietat als germans Balet.

Fins al 1845, la situació econòmica de Josep Herp era sòlida. L'agost d'aquell any, va deixar 6.000 duros, és a dir, 200.000 rals,¹²⁰ al seu cosí Ignasi perquè refés la fàbrica que havia edificat feia poc a Martorell i havia

120. AHPB, Ignasi CARNER, 1845, f. 48.

patit un incendi, com s'explicarà unes planes més endavant. Els seus problemes econòmics –als quals ja s'ha referit Llorenç Ferrer–¹²¹ van començar poc després. El 1846, ja hagué de demanar un censal de 300 lliures de capital a l'Hospital de Sant Andreu per atendre «*las urgencias*» dels seus negocis.¹²² Tanmateix, aquests maldecaps potser es van agreujar només quan hagué d'afrontar els costos de la modernització de la fàbrica cotonera. El juny del 1851, necessità un préstec de 109.866 rals (és a dir, 10.300 lliures), que li féu el comerciant manresà Jaume Miralles a nom del seu cosí, en el qual figurava només com a fiador amb hipoteca de l'edifici fabril de Valldelshorts.¹²³ És un assumpte obscur, perquè no s'acaba d'entendre qui fou el beneficiari real d'aquest préstec, car el 1858 un document dóna a entendre que se'l va quedar Josep. Sembla que Ignasi va fer de testaferró, havent d'hipotecar la fàbrica que tenia a Martorell;¹²⁴ segurament acceptà de ser-ho en consideració al préstec de 6.000 duros que li havia fet Josep el 1845, mencionat abans. Tampoc tenia diners per pagar el llegat que el pare havia fet al germà Ramon, per la qual cosa, com ja he dit, li donà una acció a Herp, Subirà i Cia. el 1854, que tenia un valor de 5.000 lliures. La situació de Josep no féu més que empitjorar, de manera que, devers el 1855, començaren els tràmits per a resoldre els deutes amb els creditors per la qual cosa donà poders especials al seu germà Ramon, advocat.¹²⁵ Tanmateix, no es va arribar a un acord fins tres anys després. Així, el 8 maig de 1858, una junta de creditors acordava amb Herp satisfer l'1.138.541 rals que devia, uns deutes expressats al Quadre 8. La principal partida anava a nom de Jaume Miralles, Joan Martí (?) i Ignasi Devesa, que segur que feren els préstecs separadament en escriptures públiques que no es consignen. A Antoni Balaguer, li devia una quantitat elevada, però no sé per quin concepte. El seu cunyat Subirà també presentava un crèdit important, 100.000 rals, possiblement el dot no satisfet de la seva dona. Josep Balet i Josep Fabrè i Cia., llogaters de part de l'espai industrial de la fàbrica de Valldelshorts o del pont de Navarcles, acreditaven una suma elevada, segurament a causa de les obres que havien fet a la fàbrica i que el propietari els havia d'abonar. També ho era el comerciant

121. *Les fabriques...*, p. 28.

122. AHCM, Ignasi RALLAT, 1846, f. 174.

123. AHCM, Francesc MAS, 1851, f. 315.

124. AHCM, Francesc MAS, 1851, 11 juny, f. 315.

125. AHCM, Francesc MAS, 1855, 15 setembre.

QUADRE 8

**CREDITORS I QUANTITATS DEGUDES
DE JOSEP HERP I PARERA, 1858**

	Rals		Rals
Joan Casajoana	15.171	Joaquim Suaña	5.546
Manuel Balet	66.462	Ramon Tort	12.400
Marc Babra	9.245	Josep Herp i Jordà	12.000
Francesc Tatger	24.089	Hospital de Manresa	4.214
Francesc Puig	6.400	Convent de santa Clara	240
Ramon Ferrer i Bernat Pijoan	22.681	Convent de l'Ensenyança	8.000
Ignasi Devesa	2.073	Convent de monges de Tudela	8.602
Fèlix Raurich	12.720	«Febrer y Cia.» [Josep Fabré i Cia.]*	80.000
Antoni Torras	10.000	Josep Balet	80.000
Francesc Arderiu	14.869	Antoni Balaguer	120.000
Magí Amigó	2.900	Andreu Subirà	100.000
Bernardino Alcañiz	6.290	Jaume Miralles, Joan Martí (?),	
Benet Cabanes	4.800	Ignasi Devesa	471.839
Andreu Abadal	2.000	Banc de Barcelona	36.000
TOTAL			1.138.541

Nota: el nom entre cometes i els claudàtors els he posat jo, car el nom de l'empresa és el segon.

Font: AHCM, Francesc MAS, 1858, f. 441-445.

Manuel Balet, que a la junta fou representat pel negociant en filats i també fabricant Nicolau Tous i Soler. El Banc de Barcelona era un altre dels creditors. Entre aquests, també hi havia diferents convents de monges i l'Hospital de Manresa; es tractaria dels censals pendents, de les pensions no pagades i dels dots també impagats d'algunes dones de la família. Al parent Josep Herp i Jordà sembla que encara li devia el pagament de la participació que havia tingut en la fàbrica llanera Josep Herp i Cia., que havia liquidat el 1851, com ja he dit abans.

S'acordà que tots els béns de Josep passessin a mans de la junta de creditors per tal de vendre'ls en subhasta pública al major postor. Primer, es vendrien les finques rústegues i la casa del carrer de sant Miquel de Manresa; en segon lloc, les accions que tenia a la societat Herp, Balet i Cia. i, finalment, la casa del carrer de Sobre-roca. D'altra banda, la junta passaria anualment a la família 30.000 rals, procedents dels lloguers de la fàbrica, i els atorgava l'usdefruit de la casa del carrer de Sobre-roca, mentre no cal-

gués vendre-la. Satisfets els deutes, es tornarien els béns remanents.¹²⁶ En la subhasta dels béns d'Herp nou peces de terra foren adjudicades a Josep Pons i Enrich pel preu de 23.950 lliures i un camp d'oliveres, a Joan Muntadas per 775.¹²⁷

No només Josep Herp tenia deutes per diferents conceptes, sinó que també en tenia la societat Herp, Balet, Subirà i Cia. Per aquest motiu, el 18 de gener de 1859, la majoria dels socis decidí vendre les seves participacions a Josep Balet per 26.500 duros (en total eren 8 accions).¹²⁸ Així, a partir d'aquest moment, aquesta fàbrica cotonera del pont de Navarcles fou explotada pels dos germans Balet i Bellver (Manuel conservà les seves 5 accions), mentre que l'immoble quedà a mans de Josep Herp i Parera.

En un moment de la liquidació dels deutes, aquest eximí el seu cosí Ignasi de tota responsabilitat del préstec de 109.866 rals que havia signat el 1851, al qual m'he referit abans.¹²⁹ Era un pas necessari perquè aquest pogués resoldre els seus deutes per l'incendi de la seva fàbrica de Martorell, un episodi que s'explicarà al final del següent subapartat.

Malgrat els acords amb els vells creditors, els problemes econòmics d'Herp continuaven i, el 1859 i el 1861, s'endeutà un altre cop amb el paleta Joan Muntadas, el comprador del camp d'oliveres esmentat més amunt, per 155.950 rals, 64.000 dels quals eren per a pagar el dot promès a una germana monja de l'Ensenyança. De la quantitat endeutada havia de satisfer el 5 per cent d'interès anual. Prometé tornar la quantitat el 1865, però el 1869 encara es devien 99.951 rals que no s'havien pogut pagar, deia la vídua —car Herp havia mort el 1866—, perquè no havien pogut llogar la fàbrica des de feia uns anys.

A causa de les particulars vicissituds que van seguir els edificis fabrils situats a tocar del pont de Navarcles, crec convenient donar-ne unes notes que se sintetitzen al Quadre 9. Com ja he dit abans, els Herp havien comprat el molí de farina de Manuel Altimira i Segimon Padró i més terreny per assegurar-se l'espai necessari per a una posterior ampliació de la fàbri-

126. AHCM, Francesc MAS, 1858, f. 441-445.

127. AHCM, Francesc MAS, 1858, II, f. 897 i 1.016.

128. AHCM, Francesc MAS, 1859, f. 126-131.

129. AHCM, Francesc MAS, 1858, f. 816. S'explicitava que el preu obtingut en la venda de les nou peces de terra comprades per Pons s'havien de destinar al pagament d'aquest debitori.

ca construïda entre 1825-1828,¹³⁰ però sembla que no van ocupar mai tot l'espai disponible. Per això el van llogar, primer, com a molí fariner i, un cop acabada la guerra carlina, com a fàbrica tèxtil, a causa de la gran demanda d'espais fabrils amb salt d'aigua que es va donar des de llavors. El 1845, se n'arrendà una part a la societat cotonera de la qual formava part; posteriorment, ho continuà fent a les seves successores i, el 1851, una altra a Josep Pons i Enrich, potser en societat amb el seu germà Lluís, comerciant a Barcelona, en la qual posà màquines de filar. Tanmateix, com que era una instal·lació petita, quan va trobar un espai millor les van traslladar. Així, el 1852, les va portar a la fàbrica que Francesc Burés havia inaugurat a Sant Joan de Vilatorrada, moment en què va comprar més màquines de filar.¹³¹ El 1856, aquesta part fou llogada a Josep Fabré i Cia., procedent de Manresa, que només s'hi va estar fins al 1858, quan traslladà la fabricació a un edifici de can Bros, a Abrera-Martorell.¹³² Del 1859 al 1862, Josep Pons la va tornar a llogar. Aquest cop feia societat amb Josep Balet i Bellver, comerciant natural de Manresa i veí de Barcelona, germà de Manuel, fins que traslladà la maquinària a la fàbrica que construïa a Manresa, en el que havia estat el molí del Salt.¹³³ El 1859, l'ocupaven els germans Balet, que com he explicat poques ratlles més amunt, es van fer amb la propietat de la maquinària i el negoci que abans havia estat d'Herp i socis. El 1863, s'hi instal·laren els igualadins Joan i Agustí Coma i Babra i, el 1877, fou arrendada a Joan Coma i Freixa, nebot dels anteriors.¹³⁴

130. FERRER, *Les fàbriques...*, p. 27.

131. Llorenç FERRER, «Josep Pons i Enrich, industrial manresà fundador de la colònia Pons de Puigreig», *Dovella*, núm. 15 (1985), p. 34.

132. SOLÀ, *Aigua, indústria...*, p. 142-143.

133. SOLÀ, *Aigua, indústria...*, i escriptura de poders de Josep Balet al seu germà Manuel (AHCM, Francesc MAS, 1859, II, f. 41). Quan Pons traslladà la maquinària de la fàbrica del pont de Navarcles a Manresa, Balet segurament la tornà a llogar, ara sol. Sobre Josep Pons hi ha diferents notes biogràfiques. Pere Ausió en donà a conèixer unes en una publicació desconeguda els anys 1960, però es troben recollides en altres articles sobre prohoms manresans en un volumet que es conserva a l'Arxiu Històric Comarcal de Manresa. Posteriorment Llorenç Ferrer, a partir de dues cartes familiars de Lluís Pons que explica la vida del seu pare, Josep Pons i Enrich, estableix les particularitats empresarials que presentà aquest i reproduïx les dues cartes. Vegeu FERRER, "Josep Pons i Enrich...", p. 31-34.

134. FERRER, *Les fàbriques...*, p. 28.

QUADRE 9

**OCUPANTS DE LA FÀBRICA I EL MOLÍ
DEL PONT DE NAVARCLES, 1829-1877**

Anys	Fàbrica Firma i activitat	Anys	Molí fariner i part de la fàbrica Firma i activitat
1829-1842	Joan Herp i fills <i>fàbrica llanera</i>	1830-1833	Vicenç Santamaria <i>molí fariner</i>
		1834-1844	?
1842-1850/51	Josep Herp i Cia. <i>fàbrica llanera</i>	1845- 1854/56	Herp, Subirà i Cia. <i>fàbrica cotonera</i>
1850-1856	Josep Pons i Enrich, <i>fàbrica cotonera</i> (només 1851/52)	Josep Fabrè i Cia., <i>fàbrica cotonera</i>	
1856-1858	Josep Fabrè i Cia. <i>Fàbrica cotonera</i>	1856-1859	Herp, Balet, Subirà i Cia. <i>fàbrica cotonera</i>
1859-1862	2/5 Josep Pons i Enrich, <i>fàbrica cotonera</i>	3/5 Josep Balet i Bellver, <i>fàbrica cotonera</i>	1859- Balet germans
1862	Josep Balet i Bellver <i>fàbrica cotonera</i>	?	?
1863-1877?	Joan i Agustí Coma i Babra <i>fàbrica cotonera</i>	?	?
1877-?	Joan Coma i Freixa <i>fàbrica cotonera</i>	?	?

Font: FERRER, *Les fàbriques...*, p. 28, i «Josep Pons i Enrich...», p. 33; AHCM, Francesc MAS, 8 d'octubre de 1845; 1856, f. 59, i 1859, f. 126.

Josep Herp i Parera va morir el 1866 deixant vídua i fills menors d'edat que vivien de renda, en particular de la que proporcionava el lloguer de les dues seccions de l'edifici fabril.¹³⁵ Els problemes econòmics de la família

135. Testament, a AHCM, Ignasi PUIG, 23 novembre 1861.

continuaven i, per això, el 1868 l'hereu, el menor d'edat Josep Herp i Subirà, de dinou anys i «*bachiller en artes*», amb autorització dels seus tutors protocol·litzà una ratificació dels debitoris vençuts i reconeixia el deute per interessos impagats, comproment-se a satisfer-ho tot a mitjan abril del 1869.¹³⁶ Dels immobles que la família havia acumulat durant generacions, es va poder salvar l'immoble fabril del pont de Navarcles, el lloguer del qual continuà oferint una renda per al manteniment de la família. La situació fou aquesta fins que el 1893 fou venuda a Lluís G. Pons i Enrich.¹³⁷

Aquest hereu Herp, nascut a Manresa el 1849, seguí els estudis de Dret a la Universitat de Barcelona des del 1875, però no aconseguí el grau de llicenciat en Dret civil i canònic fins al 1894.¹³⁸

Ignasi Herp i Bovets, un menor d'edat amb esperit empresarial i mala sort

Ignasi Herp i Bovets només tenia vint anys quan va succeir el seu pare, Ignasi Herp i Rallat, mort el març del 1835, en un moment en què el negoci fabril del Papiol passava per una situació delicada, a causa dels deutes i la manca de capital. Tot i els maldecaps econòmics, l'herència paterna li permetia constar a la llista contributiva del 1838 de Barcelona com un important comerciant que pagava 2.040 rals de contribució.¹³⁹ Era una quota ben elevada que satisfien altres comerciants de gran rellevància, com ara Ignasi Girona, Marià Serra i Soler, Jaume Safont o Bartomeu Vidal i Nadal, per citar alguns dels homes de negocis més coneguts o que ja han estat estudiats, de forma més o menys completa, i, per tant, tenen ja una biografia.¹⁴⁰ Tanmateix, no ocupaven les primeres files entre els comerciants, car

136. L'escriptura notarial del 1868 diu que feia anys que no es podia llogar la fàbrica. El deute era de 99.951 rals, a part dels interessos impagats. AHCM, Ignasi PUIG, 1868, III, p. 1.651.

137. FERRER, *Les fàbriques...*, p. 28.

138. Expedient universitari a l'Arxiu de la Universitat de Barcelona.

139. IMHB, Fons, cadastre IX-12: «*Industria y comercio. Déficit de guerra de un diez por ciento sobre la anualidad del año 1838, exigido en mayo del año 1838 en adelante (1838-1839)*».

140. Sobre Girona, vegeu *Diccionari d'Història de Catalunya*, Barcelona: Edicions 62, 1992, p. 504-505, entrada de la família Girona, signada per Àngels Solà. Lluïsa PLA i TOLDRÀ, «Ignasi Girona i Targa (1781-1867): El fundador de la "Casa" Girona», a DA, La

Rafael Sabadell, Francesc Fontanellas o Miquel Elies pagaven més que ells, per sobre dels 4.000 rals.

Malgrat els maldecaps heretats, Ignasi mirava el futur amb esperança i sense por. Això es dedueix pel fet que el 1837 adquirí dos solars a Gràcia per construir-s'hi una casa, cosa que no havia fet mai el seu pare. Segurament era un regal que es feia un cop va resoldre els problemes derivats de la gestió de la fàbrica del Papiol.

Tot i la seva joventut, Ignasi Herp i Bovets ja tenia experiència mercantil en morir el seu pare i, segons els dos socis de la fàbrica del Papiol, havia posat de manifest que, malgrat la minoria d'edat, se li podia permetre administrar els béns paterns. Vilaseca va mencionar que havia mostrat saber portar la caixa de l'empresa, quan aquesta havia estat a càrrec del pare, i tenir un temperament conciliador, el qual va permetre resoldre les diferències amb el soci Peix.¹⁴¹

Les primeres decisions que va prendre respecte aquest negoci, segurament aconsellat almenys per dos dels marmessors paterns, Llogari Serra i Joan Buch, foren delicades. A part de trobar sortida als problemes que hi havia entre els socis a Herp, Peix i Cia., hagué de resoldre un plet presentat per Henry de Bergue. Aquesta situació de deutes i incerteses devia aconsellar al soci Vilaseca d'abandonar la societat el 1836, com ja s'ha explicat abans.

Segurament a causa dels problemes econòmics de la fàbrica i a les tensions entre els socis, no es van pagar dos telers comprats a Bergue, per la qual cosa l'apoderat de la firma parisina, Martin Ycher Rousillon, presentà una demanda contra Herp, Peix i Vilaseca. El nou de setembre de 1837 es va fallar a favor del fabricant de maquinària, obligant la societat d'Herp a pagar 10.300 francs per les màquines, equivalents a 9.785 pessetes o 3.369 lliures i 7 sous. A més, calia pagar les costes del judici i els interessos vençuts; tot plegat ascendia a 4.850 lliures, 17 sous i 11 diners. La societat

industrialització i el desenvolupament econòmic d'Espanya. Homenatge a Jordi Nadal, Barcelona: Universitat de Barcelona, v. II, 1999, p. 736-748, i Àngels SOLÀ, «L'arrendament dels drets senyorials i la formació de la burgesia catalana de mitjan segle XIX», a DA, *Josep Fontana. Història i projecte social*, Barcelona: Crítica, 2004, p. 902. Sobre Safont, vegeu Rosa CONGOST, «La família Safont, el comte de Santa Coloma i la revolució liberal», *Recerques*, núm. 22 (1989), p. 83-92. Sobre Vidal, vegeu Àngels SOLÀ, «Producció, inversió i especulació en la gran burgesia barcelonina del segle XIX. El cas dels germans Vidal i Nadal», *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols* (Barcelona), núm. XIV (1996), p. 305-338.

141. ACA, *Reial Audiència, Tribunal de Comerç*, plet núm. 6.

Herp no va voler apel·lar la sentència i pagà el deute el 15 de gener de 1838, exigint, però, que se li tornés la capsa amb eines que Bergue s'havia quedat i havia lliurat al tribunal de justícia.¹⁴²

Desconec com es va resoldre la qüestió del deute de la firma amb els socis Peix i Herp, però es va fer amigablement, car els dos plets que aquests van cursar no van acabar en sentència. Segurament s'establiria un augment de capital per part de Peix i Herp, que van quedar com a únics socis de l'empresa cotonera i responsables dels deutes. Tanmateix, quan va concloure el temps establert per al funcionament de la societat, es va posar fi a la mateixa. Herp i Peix acordaren anunciar al *Guardia Nacional* la subhasta de la maquinària, admetent com a postura mínima el preu de 25.000 lliures en metàl·lic; si no les donava ningú, Herp se la quedaria pagant 12.500 lliures a Peix. I això fou el que va passar.

En aquest moment (1838), el parament consistia en deu màquines contínues de filar de 132 pues cadascuna, dues *mulejennies* de 240 i 330 fusos, respectivament, i 20 telers mecànics; la maquinària per a cardar el cotó i preparar el fil també era important: un batà espolsador, un altre de fer teles i vuit màquines de cardar; a més, hi havia «*sis telers volants de fusta per fer roba de 6 pams*» i un altre de senzill, també de fusta.¹⁴³ La filatura era important, car tenia 1.890 fusos (1.320 de contínua i 570 de *mulejenny*), però la fàbrica sobretot destaca per disposar de màquines molt noves, ja que es tracta de la primera fàbrica amb contínues de filar que s'ha documentat fins ara i, a més, les *mulejennies* tenien unes dimensions desconegudes fins llavors.

Herp allargà l'arrendament de la fàbrica del Papiol fins a l'1 d'agost de 1841 i l'explojà tot sol.¹⁴⁴ Ignasi Herp i Bovets el 1840 creà i lliurà 29 lletres de canvi per un valor nominal de 105.150 pessetes, que el situen en la 63a posició entre el miler de persones que van participar en aquest mercat a Barcelona, segons la documentació dels corredors a l'abast.¹⁴⁵ La

142. AHPB, Francesc X. MARFÀ, 1838, f. 1-2.

143. AHPB, Joan PRATS, 1838, II, f. 83. Com he dit a la n. 2, el document també ha estat localitzat per Àlex Sánchez, la qual cosa fa anys li va permetre mencionar aquesta filatura com una de les modernes que existiren a Catalunya al final dels anys 1830 (SÁNCHEZ, «La era de la manufactura...», p. 109, n. 195).

144. AHPB, Joan PRATS, 1838, II, f. 83. Àlex Sánchez dona dades d'aquesta fàbrica en una publicació del 1989 (vegeu n. 2 d'aquest article).

145. Tota aquesta informació me l'ha proporcionat Lluís Castañeda, a qui agraeixo aquesta prova d'amistat.

mateixa font indica que comprà sis partides de cotó –tres procedents de Motril i tres de Nova Orleans– per un valor de 30.900 pessetes que empraria en la fàbrica de filats del Papiol.

El maig del mateix 1841, havia acordat la venda de la maquinària que tenia en aquesta fàbrica –la secció més substancial de la qual era la de filar, que tenia 3.295 fusos en total (1.320 de contínua i 1.975 de *mulejenny*)– pel preu de 18.000 duros (és a dir, 360.000 rals), operació que s’efectuaria en començar el mes d’agost. En aquesta data, havia de donar tota la maquinària i els estris a la societat formada per Joaquim Casulleras, comerciant de Barcelona; Anton Ferrer i Sagristà, fabricant de paper del Papiol, i Francesc Llubia, fabricant de teixits d’aquesta darrera població, de 23 anys d’edat, segurament fill de Procopi Llubia, que havia estat majordom de la primera, que l’explotarien a partir d’aquell moment. La maquinària que els va vendre està recollida al Quadre 10.

QUADRE 10

MAQUINÀRIA A LA FÀBRICA HERP DEL PAPIOL, 1841

- 1 «*velón*» o diable
- 8 cardes dobles amb la corresponent canal i aplegador
- 3 bancs de manuar continus de 26 caps
- 1 manuar de quatre jocs
- 3 metxeres en fi amb 272 pues
- 10 contínues amb mil tres-centes vint pues en total
- 6 «*munjennis*» amb mil nou-centes setanta-cinc pues
- 1 màquina de retòrcer de cent vint pues
- 2 maquetes de reunir
- 1 «*metchera en gros per engravació de 50 puas*»
- 12 aspis per «*moljenis*»
- 2 aspis dobles per a les contínues
- 1 aspi per a la màquina de retòrcer, també mecànic, però de fusta
- 6 telers volants de fusta per a fer roba de 6 pams
- etc.

Font: AHPB, Marià BARALLAT, 1841, f. 112-113.

Es venia una maquinària ben moderna que, des del 1838, s’havia incrementat amb quatre *mulejennies* d’uns 330 fusos cada una, més o menys (el 1838, només n’hi havia dues a la fàbrica, una de 330 fusos i l’altra de 240), però s’havia reduït la secció de tissatge, car els 20 telers s’havien quedat en

sis. Aquí finí la relació d'Herp amb el Papiol, però no amb l'activitat tèxtil, que continuà a la fàbrica que erigí a Abrera-Martorell. Es tractava d'una operació fabril i immobiliària, car Ignasi Herp pensava llogar part de l'edifici, com ho explicaré. Malauradament, no tinc dades de l'activitat que hi va portar a terme. És lògic pensar que es dedicà a la filatura de cotó, però també podria haver posat una fàbrica llanera, tenint en compte que els primers llogaters que va tenir en la part que arrendava treballaven en aquest sector tèxtil.

La venda de la maquinària del Papiol responia a una estratègia pensada per aquest membre de la família Herp establerta a Barcelona per a ser propietari d'un gran edifici fabril amb maquinària moderna. També el capital recuperat en la liquidació de Joan Herp i fills, devers el 1842, s'invertí en el nou projecte. Amb aquesta finalitat, el 1841, Vicenta Bros, propietària d'Abrera, li va establir dos molins de can Ciutadilla, propietat coneguda també amb el nom de can Bros, a la riba del Llobregat, per més de 25.000 lliures. Aquesta operació obligà Ignasi Herp i Bovets a endeutar-se.¹⁴⁶

Contractà els serveis del maquinista anglès Miguel de Bergue per a posar una roda hidràulica que s'importà d'Anglaterra i costà 1.306 pesos forts.¹⁴⁷ Les màquines de filar i els telers també devien ser dels més moderns, però en desconec les característiques. El 1843, una part de edifici l'ocupava Herp i l'altra la llogava. Per exemple, d'una banda, el 1843 arrendà 20 cavalls de força i un local a Josep Sagret, Josep Galí i Pere Couzinet;¹⁴⁸ de l'altra, el gener del 1844 llogà per cinc anys una quadra de 150 pams per 90 a la firma dels germans francesos Calaret, naturals i veïns de Caudies, per a posar telers que serien accionats per la força hidràulica de 10 cavalls, activa nit i dia i que tampoc parava el diumenge.¹⁴⁹ Tanmateix, el juny de 1844 encara feia obres a la fàbrica, per a les quals va prendre un préstec de 5.772 duros amb el 6% d'interès anual al comerciant Jaume

146. AHPB, Marià BARALLAT, 1841, I, f. 103-105; Arxiu Històric de la Ciutat de Terrassa (AHCT), *Notaries d'Esparreguera*, Gaspar MIRÓ, 1841. El juny del 1841, Francesc Benet i Guardiola li deixà 20.165 lliures mentre no cobrava els 18.000 duros que li havien de pagar per la compravenda de les màquines de la fàbrica del Papiol. Als pocs mesos, Herp pagava 2.600 lliures del préstec. AHPB, Marià BARALLAT, 1841, II, f. I.050.

147. AHPB, Ignasi CARNER, 5 juliol 1845.

148. Josep M. BENAUL, «Industrialització i energia hidràulica al riu Ripoll, 1750-1935», *Arraona* núm. 27 (2003), p. 93, n. 51.

149. AHPB, Ferran MORAGAS UBACH, 1844, f. 20.

Torrents i Serramalera, resident a l'Havana.¹⁵⁰ Per aquesta via començava a introduir-se el capital indià en algunes fàbriques llobregatines.

Les bones perspectives del negoci aviat van esvair-se, perquè el 1844 hi hagué un gran incendi que va fer malbé l'edifici i la roda, la qual cosa obligà Herp a fer suspensió de pagaments. El juliol del 1845, una junta de creditors acceptà que prenguéssin un crèdit de 6.000 pesos forts al 6 per cent per a pagar el deute pendent amb Bergue i reedificar l'edifici. El tècnic no acceptà la concòrdia entre Herp i els altres creditors, al·legant que encara s'havien de pagar els drets de duanes per la importació de la roda hidràulica d'Anglaterra; però, tanmateix, el pagament, Herp el faria en sis anys.¹⁵¹ Per sortir d'aquesta situació, Herp va haver d'endeutar-se més. Al principi d'agost del 1845, el seu cosí Josep Herp i Parera li deixava 6.000 duros per afrontar la reedificació de la fàbrica.¹⁵²

Les obres de reconstrucció quedarien llestes abans del 1848, però no sé si aquest cop Herp va arribar a fer anar la fàbrica a compte seu. A part dels diners per a reconstruir l'edifici i equipar-lo amb les màquines, havia de disposar de capital per a reiniciar l'activitat fabril i sembla que no tenia tant diner ni crèdit. Segurament per això, el 1848, va arrendar la fàbrica pel temps de dos anys a la important firma cotonera Güell, Ramis i Cia., que s'havia constituït feia poc.¹⁵³ Segons l'escriptura de la societat, signada el deu de juny d'aquell any, aquesta es dedicaria a la filatura del cotó i a la confecció de panes; la societat tenia ja construïda una fàbrica pròpia a Sants amb «*dos máquinas de vapor de 80 caballos*» i 16.568 fusos, als quals calia agregar els 3.270 que la firma tenia a Martorell.¹⁵⁴ El 1852, aquesta firma mantenia encara l'activitat a Martorell, com pot veure's al Quadre 11.

150. AHCB, Francesc X. MOREU, 1844, 21 juny.

151. AHPB, Ignasi CARNER, 1845, f. 43.

152. AHPB, Ignasi CARNER, 1845, f. 49.

153. Joan MASATS, *Història de la indústria tèxtil a Castellbell i El Vilar*, Manresa: Centre d'Estudis del Bages, 1997, p. 36 i 39; AHPB, Joan Manuel PLANAS i COMPTE, 14 octubre 1848. És incorrecta l'explicació que el senyor Masats dóna de la marxa de Martorell de la firma fabril que encapçalava Joan Güell. Com ho provo, el 1848 ja existia la fàbrica de Sants.

154. AHPB, Joan Manuel PLANAS i COMPTE, 1848, f. 164. El 1850, era una de les tres societats cotoneres més grans de Catalunya, superada per l'Espanya Industrial, que tenia 150 cavalls de vapor, 20.596 fusos i 500 telers mecànics. GRAELL, *Historia del Fomento...*, p. 456-6 i 488. La comparació d'aquestes dues raons socials amb les grans fàbriques hidràul-

QUADRE 11

LES FÀBRQUES COTONERES DE MARTORELL, 1852

	Fusos	Contribució, en rals
Jaume Vallès	–	468
Joan Mercader	2.680	328
Joan Canadell	–	186
Joan Güell i Cia.	9.592	–

Font: *Boletín Oficial de la Provincia de Barcelona*, suplement del 20 d'abril.

L'incendi no espantà Herp, que decidí aprofitar la necessitat de fer obres i segurament de posar noves màquines per a eixamplar el canal de la fàbrica que compartia amb el o els molins de Josep Elies i Tardà, que havia heretat del seu oncle, el comerciant Miquel Elies, que s'havia instal·lat a Barcelona. El canal, d'onze pams d'amplada, passaria a tenir-ne 40.¹⁵⁵ Elies era un pagès de mas ric, però que no disposava de diners en metàl·lic per a afrontar la despesa que les obres d'ampliació del canal requerien –compra de terrenys a un veí i pagament de l'excavació a fer– i, per això, establí un conveni amb Herp el 1850. La compra del sòl necessari anà a nom dels dos, però la pagà Herp, que també sufragà les obres, a canvi que Elies li cedís tot l'ús del cabal d'aigua que acabades les obres portaria el canal.¹⁵⁶ En aquest moment, potser també va construir uns habitatges per als obrers que consten entre els immobles que va vendre el 1858, com es veurà ben aviat.

La firma Güell, Ramis i Cia. va renovar el contracte d'arrendament per uns anys més, car hi consta radicada el 1852 amb 9.592 fusos, segons es veu al Quadre 11. Dos anys després, va rescindir el contracte.¹⁵⁷

Herp no va poder complir amb els acords establerts el 1845 amb la junta de creditors i sembla que el 1851 va necessitar demanar un altre crèdit. Aquesta és la transacció obscura signada pel seu cosí Ignasi amb Miralles a què m'he referit abans, per valor de 10.300 lliures, les quals s'havien de

liques pot extreure's del Quadre 6. Vegeu també el quadre de les principals fàbriques de Catalunya el 1850, elaborat per Gràcia Dorel-Ferré amb la mateixa font que he emprat jo (DOREL, *Les colònies industrials...*, p. 152-153).

155. AHPB, Ramon TORRAS, 1850, f. 344.

156. AHPB, Ramon TORRAS, 1850, f. 344.

157. AHPB, Ignasi CARNER, 1854, f. 190.

tornar el desembre del 1857.¹⁵⁸ La situació d'Herp continuaria essent crítica, car l'abril del 1854 hagué de signar un nou conveni amb els creditors que l'obligava a pagar 25.132 rals en sis anys. Desocupada la fàbrica, aquesta junta, el 1854, la van arrendar a la firma Roca, Llubia i Cia. per sis anys al preu de 5.500 lliures anuals. L'arrendament comprenia els baixos, el primer i el segon pis i la casa contigua a la fàbrica, on vivien els treballadors, a més de la força hidràulica per fer anar 3.332 fusos de selfactina i 3.774 fusos de contínua de filar, una màquina de parer i una altra de triturar branques tintòries. El contracte contemplava la possibilitat de cedir part de la força al senyor Claramunda per moure 4.000 fusos de selfactina i uns altres 2.000 de contínues.¹⁵⁹

Incapaç de sortir de l'atzucac econòmic en què vivia des de feia anys, Ignasi Herp, finalment, el 1858, va vendre la fàbrica al fabricant igualadí Miquel Catarineu amb els edificis annexos dels batans i les oficines, el tros del canal i el desguàs, una casa amb un hort i uns habitatges de baixos i pis per als treballadors, per 187.500 rals.¹⁶⁰ De moment, l'edifici, el continuà ocupant la firma de Roca, Llubia i Cia., fins que conclogué el termini de l'arrendament signat el 1854, però aquest no s'arribà a complir, perquè la fàbrica es va cremar als dos mesos d'haver-la comprat Catarineu. Tanmateix, aquesta és una història que no s'ha de tractar en aquest treball.¹⁶¹

Només conec l'existència d'un fill d'aquest Herp. Ignasi Herp Mirambell va néixer a Martorell el 1854, cursà la carrera de Lleis a la Universitat de Barcelona i esdevingué advocat.¹⁶²

Desconec els avatars econòmics d'Ignasi Herp i Bovets posteriors a la venda de l'edifici fabril de Martorell. Fossin els que fossin, serien un capí-

158. AHCM, Francesc MAS, 1851, f. 315.

159. MASATS, *Història de la indústria tèxtil...*, p. 39. A causa de no tractar-se d'una fàbrica radicada en el poble en què ell centra el seu estudi, la informació sobre els «administradors» de la fàbrica d'Ignasi Herp queda una mica confusa. Pere PASCUAL, *Els Torelló. Una família igualadina d'advocats i propietaris. I. Liberalisme, conservadorisme i canvi econòmic i social (1820-1930)*, Barcelona: Fundació Salvador Vives i Casajoana, 2000, p. 75. El contracte d'arrendament, a AHPB, Ignasi CARNER, 1854, f. 198.

160. AHPB, Josep SOLER I PLA, 1858, f. 269.

161. Poden seguir-se'n alguns avatars al llibre de PASCUAL, *Els Torelló...*, p. 75.

162. Dades del seu expedient universitari. Arxiu de la Universitat de Barcelona (AUB). Va obtenir el títol el 1884; l'any 1897, vivia al carrer de Canuda. *Lista de los abogados del colegio de Barcelona de 1896 a 1897*, Barcelona: Imprenta Enrich.

tol de la seva biografia que segurament ja no afegiria res de nou important al que ja sabem de la trajectòria familiar, en què repetides vegades es veu els seus membres tenint fàbriques fora del seu lloc de residència, perquè no havien pogut arrendar un salt d'aigua a Manresa, que era una de les característiques que definien la burgesia empresarial manresana.¹⁶³

A manera de conclusió

Aquesta història que ha resseguit les activitats econòmiques efectuades per tres generacions de la família Herp, sintetitzades al Quadre 12, serveix per a mostrar una sèrie d'elements presents, no sempre plegats, òbviament, en moltes de les carreres empresarials desenvolupades en el període que transcorre del 1800 als anys 1860, quan aquelles estaven marcades per l'interès en la indústria cotonera. En els següents paràgrafs compilo algunes d'aquestes característiques que presenten les trajectòries dels Herp i, de vegades, les d'alguns dels seus socis.

– En primer lloc, la combinació de negocis de vell estil –com ara l'arrendament de drets senyorials i els préstecs– amb els nous –la filatura mecànica del cotó– a mans dels negociants dels anys 1800-1820, com a mínim. Tant Joan Herp i Pinosa com els seus fills i també Joan Vilaseca demostren aquesta conjunció d'activitats.

– En segon, la set per aconseguir salts d'aigua per a fer anar les màquines de filar. En el cas dels Herp, aquesta es percep des del 1815; en els de Josep Pons i Enrich, Manuel Balet i Bellver i de Josep Fabré i Cia., es copia des de mitjan anys 1840, un cop finalitzada la guerra carlina i un cop desapareix la prohibició d'exportar màquines tèxtils d'Anglaterra, encara que la demanda d'espai industrial a la fàbrica del pont de Navarcles data d'uns anys posteriors. En els tres darrers casos, la seva instal·lació en aquest edifici va ser transitòria mentre no van trobar altres localitzacions, algunes de la seva propietat, que els fossin més favorables.

– En tercer, la modernització de la maquinària tèxtil a partir dels anys 1830 amb l'aparició de les màquines de filar de nova generació (selfactines i contínues de filar) de ferro i proveïdes de molts més fusos que les *water-frames* i les *mulejennies* dels anys 1800-1830, que ara comptaven amb més fusos, i l'adopció del teler mecànic. Eren unes filadores, integrades en un

163. Vegeu el meu llibre *Aigua, indústria...*, p. 99 i 237.

QUADRE 12

LES ACTIVITATS LLANERA I COTONERA DE TRES GENERACIONS DE LA FAMÍLIA HERP

Activitats industrials de Joan Herp i Pinosa (†1820)	Activitats industrials de Josep Herp i Rallat (†1833)	Activitats industrials d'Ignasi Herp i Rallat (†1835)	Activitats industrials de Josep Herp i Parera (†1866)	Activitats industrials d'Ignasi Herp i Bovets
Joan Herp i fills 1818-fins la seva mort: filatura de cotó a Súria	Joan Herp i fills 1818-1826?: filatura de cotó a Súria 1825-fins la seva mort: teixits de llana al pont de Navarcles	Joan Herp i fills 1818-1826?: filatura de cotó a Súria 1825-fins la seva mort: teixits de llana al pont de Navarcles	Joan Herp i fills, fins al 1842, aprox. filatura i teixits de llana al pont de Navarcles	Joan Herp i fills, fins al 1842, aprox. filatura i teixits de llana al pont de Navarcles
		1819-1829: filatura de cotó a Cardona amb altres socis		
		1832-fins la seva mort: Herp, Peix i Vilaseca, filatura i tissatge de cotó al Papiol		Fins a 1838: Herp, Peix i Vilaseca, filatura i tissatge de cotó al Papiol
			1842-1851: Josep Herp i Cia., filatura i tissatge de llana al pont de Navarcles	1838-1841: filatura i tissatge de cotó al Papiol, tot sol
			1845-1859: Herp, Subirà i Cia., filatura i tissatge de cotó al pont de Navarcles	1841-1858?: fàbrica a Martorell

Fonts: diverses escriptures notarials ja esmentades a les notes d'aquest article.

sistema de filar amb màquines de preparació també amb més fusos que les anteriors, que requerien una força superior als simples vogis accionats amb una o dues cavalleries. Aquestes màquines es troben a les fàbriques d'Ignasi Herp al Papiol, la d'Herp, Subirà i Cia. al pont de Navarcles (i, poc després, en la d'Herp, Balet, Subirà i Cia.) i en la de Josep Fabrè i Cia. a Manresa, el 1840, i després al pont de Navarcles.

– En quart, com la cobejança de control dels salts d'aigua i els espais fabrils amb força hidràulica generà, si no sempre almenys sovint, el negoci d'arrendar-los a altres fabricants. Josep Herp i Parera ho va fer des dels anys 1840 a la fàbrica del pont de Navarcles. Ignasi Herp i Bovets ho va fer a Martorell. Era una pràctica en la qual els fabricants cotoners manresans van excel·lir d'una manera especial.¹⁶⁴

– En cinquè, que almenys en alguns casos els fabricants cotoners de mitjana edat no tenien patrimoni immobiliari. S'ha vist en la trajectòria d'Ignasi Herp i Rallat, mort el 1835, que s'embranchà en la fàbrica cotonera del Papiol.

– En sisè, l'emigració de comerciants manresans vers Barcelona. Ignasi Herp i Rallat és un cas evident, que acompanyà els de Joaquim Peix i Quer i Joan Vilaseca i Camó, que també he tractat en aquest article. Es van sumar a altres exemples també citats, com ara el d'Ignasi Parera i Oms, Lluís Pons i Enrich, Andreu Subirà i Parera, Manuel Balet i Enrich, i Llogari Serra i Farreras i el seu germà Josep, aquests dos estudiats fa anys per Ramon Vila.¹⁶⁵

– En setè lloc, entrebancs de diferent tipus semblen prou habituals en les empreses fabrils, siguin els plets entre els socis, les fallides, els préssecs difícils de tornar, l'incendi dels immobles o la mort prematura. Aquesta colla d'infortunis ajuden a explicar la curta vida de moltes d'elles, entre les quals hi ha els casos, segons s'ha vist, de Cruells i Cia., Joan Traveria i Cia., Herp Peix i Vilaseca, Ignasi Herp i Bovets, Josep Herp i Parera i Joan Vilaseca i Camó, que han desfilat en aquestes planes.

– En vuitè lloc, la importància del capital comercial en la creació de fàbriques.

– En novè lloc, l'origen de molts professionals liberals de mitjan segle XIX estava ancorat en el món industrial i manufacturer. Les dues branques dels fabricants de cognom Herp acabaren produint advocats, fins i tot en el cas d'un hereu.

164. SOLÀ, *Aigua, indústria...*, p. 223-224.

165. VILA I DESPUJOL, *Una família burgesa...*

BIBLIOGRAFIA

- ALBAREDA, Joaquim, *La industrialització a la plana de Vic*, Vic: Publicacions del Patronat d'Estudis Ausonencs, 1981.
- ALBAREDA, Joaquim; SURINYACH, Miquel, *La industrialització de Manlleu*, Manlleu: Museu de Manlleu, 1985.
- BALLBÉ, Miquel, *El Pont de Vilomara i Rocafort. Aspectes històrics*, Manresa: Centre d'Estudis del Bages, 1998.
- BENET, Albert, «Sallent», a Llorenç FERRER (coord.), *Història de les comarques de Catalunya. Bages*, Manresa: Edicions Selectes Parcir, 1988, v. 2.
- BENET, Albert, «La industrialització d'un poble de la Catalunya central: Sallent (1750-1808)», a *II Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, Barcelona: Departament d'Història Moderna de la Universitat de Barcelona, 1988.
- BENET, Albert, «Un exemple d'arqueologia industrial: la fàbrica vella de Sallent», *Dovella* (Manresa), núm. 29 (1988).
- BENAU, Josep M., «Notes sobre la industrialització de Sabadell (1780-1898)», *Arraona*, núm. 2 (1981).
- BENAU, Josep M., *et alii*, *Industrialització de Terrassa*, Terrassa: Ajuntament de Terrassa, 1987.
- BENAU, Josep M., «Industrialització i energia hidràulica al riu Ripoll, 1750-1935», *Arraona* núm. 27 (2003).
- CABANA, Francesc, *Fàbriques i empresaris. Els protagonistes de la revolució industrial a Catalunya*, Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1992-1994, 4 v.
- COSTA, Francesc, *Mataró Liberal, 1820-1856. La ciutat dels burgesos i els proletaris*, Mataró: Caixa d'Estalvis Laietana, 1985.
- DOREL-FERRÉ, Gràcia, *Les colònies industrials a Catalunya. El cas de la colònia Sedó*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1992 (text original en francès, 1992).
- DOREL-FERRÉ, Gràcia, «Los orígenes del capital industrial catalán: el ejemplo de la familia Puig de Vilanova i la Geltrú», *Revista de Historia Industrial* (Barcelona), 8 (1995).
- FERRER, Llorenç, «Josep Pons i Enrich, industrial manresà fundador de la colònia Pons de Puig-reig», *Dovella* (Manresa), núm. 15 (1985).

- FERRER, Llorenç, *Les fàbriques de riu de Navarces*, Manresa: Centre d'Estudis del Bages, 1994.
- FERRER, Llorenç, «Les primeres fàbriques i els primers fabricants a la Catalunya Central», a Albert CARRERAS, Pere PASCUAL, David REHER, Carles SUDRIÀ (eds.), *La industrialització i el desenvolupament econòmic d'Espanya*, Barcelona: Edicions de la Universitat de Barcelona, 1999 (Col·lecció "Homenatges"; núm. 17: Homenatge a Jordi Nadal).
- GARCIA BALANÀ, Albert, *La fabricació de la fàbrica. Treball i política a la Catalunya cotonera (1784-1884)*, tesi doctoral inèdita presentada a l'Institut Universitari d'Història Jaume Vicens Vives, Barcelona: Universitat Pompeu Fabra, setembre 2001.
- GRAELL, Guillermo, *Historia del Fomento de la Producción Nacional*, Barcelona, s. d.
- IZARD, Miquel, *La revolución industrial en España: expansión de la industria algodonera catalana, 1832-1861*, Mérida (Venezuela): Universidad de los Andes, 1965.
- MALUQUER, Jordi, «La estructura del sector algodonero en Cataluña durante la primera etapa de la industrialización (1832-1861)», *Hacienda Pública Española*, núm. 32 (1976).
- MALUQUER, Jordi, «La revolució industrial a Catalunya», *L'Avenç*, núm. 73 (1984).
- MALUQUER, Jordi, «La gran transformació. Industrialització i modernització a la Catalunya del segle XIX», a *Història econòmica de la Catalunya Contemporània. S. XIX. La formació d'una societat industrial*, Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1994, v. I.
- MASATS I LLOVER, Joan, «Castellbell i el Vilar», a Llorenç FERRER (coord.), *Història de les Comarques de Catalunya. Bages*, Manresa: Edicions Selectes Parcir, 1986, v. I.
- MASATS I LLOVER, Joan, *Història de la indústria tèxtil a Castellbell i El Vilar*, Manresa: Centre d'Estudis del Bages, 1997.
- MOREU REY, Enric, «Una dinastia d'industrials. Els Rosal de Berga», a *Homenatge a Jaume Vicens Vives*, Barcelona: Facultat de Filosofia i Lletres, 1967.
- MUSET I PONS, Assumpta, *Una empresa sedera catalana del segle XVIII. Ignasi Parera i Cia. de Manresa*, Manresa: Centre d'Estudis del Bages, 2001.
- NADAL I FARRERAS, Joaquim, «La industrialització al Gironès: l'exemple de Salt», *Recerques* (Barcelona), núm. 6 (1976).
- NADAL, Jordi, *El fracaso de la revolución industrial en España, 1814-1914*, Barcelona: Ariel, 1975.
- NADAL, Jordi, «Los Bonaplata, tres generaciones de industriales catalanes en la España del siglo XIX», *Revista de Historia Económica*, núm. 1 (1983).
- NADAL, Jordi, «La indústria cotonera», a *Història econòmica de la Catalunya Contemporània. S. XIX. Indústria, transports i finances*, Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1991, v. 3.
- NADAL, Jordi, «Una empresa algodonera catalana. La fàbrica de La Rambla, de Vila-

- nova, 1841-1861», a Moler, *tejer y fundir. Estudios de historia industrial*, Barcelona: Ariel, 1992, p. 211-240 (primerament, publicat el 1970 i, també, el 1974).
- NADAL, Jordi; Josep Bonaplata: *capdaventer del primer "vapor" barceloní*, Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 1997.
- NADAL, Jordi; MALUQUER, Jordi, *Catalunya, la fàbrica d'Espanya. Un segle d'industrialització catalana, 1833-1936*, Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 1985.
- OLIVA, Benet, *Els orígens de la primera industrialització del rerepaís. Un cas emblemàtic: Vilassar i el capital comercial barceloní (1828-1875)*, Mataró: Caixa d'Estalvis Laietana, 1999.
- OLIVERAS, Josep, *Desenvolupament industrial i evolució urbana a Manresa (1800-1870)*, Manresa: Caixa d'Estalvis de Manresa, 1985.
- PASCUAL DOMÈNECH, Pere, *Els Torelló. Una família igualadina d'advocats i propietaris. I. Liberalisme, conservadorisme i canvi econòmic i social (1820-1930)*, Barcelona: Fundació Salvador Vives i Casajuana, 2000.
- Personalidades eminentes de la industria textil española*, Barcelona: [Industria Textil Española,] 1952.
- PLANES I BALL, Josep Albert, *Teixir i tragar. De la manufactura tradicional a la perifertització industrial. El Lluçanès (Segles XVIII-XIX)*, Prats de Lluçanès: Centre d'Estudis del Lluçanès, 1997.
- SÁNCHEZ, Àlex, «La era de la manufactura algodonera en Barcelona, 1736-1839», *Estudios de Historia Social* (Madrid), núm. 48-49 (1989).
- SÁNCHEZ, Àlex, *Protecció, ordre i llibertat. El pensament i la política econòmica de la Comissió de Fàbriques de Barcelona (1820-1840)*, Barcelona: Diputació de Barcelona i Editorial Altafulla, 1990.
- SÁNCHEZ, Àlex, «Les berguedanes i les primeres màquines de filar», a Jordi MALUQUER DE MOTES, *Tècnics i tecnologia en el desenvolupament de la Catalunya contemporània*, Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 2000.
- SÁNCHEZ, Àlex, «*¡Hubiese querido el cielo que no anoheciera jamás!* El proceso de disolución de la sociedad Bonaplata, Vilaregut, Rull y Cia. (1835-1838)», a Albert CARRERAS, Pere PASCUAL, David REHER, Carles SUDRIÀ (eds.), *La industrialització i el desenvolupament econòmic d'Espanya*, Barcelona: Edicions de la Universitat de Barcelona, 1999 (Col·lecció "Homenatges", núm. 17: Homenatge a Jordi Nadal), v. II.
- SAURÍ, Manuel; MATAS, José, *Guía general de Barcelona*, Barcelona, 1849.
- SERRA, ROSA; VILADES, Ramon, *La colònia Pons de Puig-reig*, Berga: Llibres de l'Àmbit, 1987.
- SOLÀ I MONTSERRAT, Roser, *Joan Vilaregut, industrial i progressista (Barcelona, 1800-1854)*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2001.
- SOLÀ PARERA, Àngels, «Indústria tèxtil, màquines i fàbriques a Berga», *L'Erol* (Berga), núm. 47 (1995).
- SOLÀ PARERA, Àngels, «Entre teixits, màquines i llibres. Notes sobre la família

- Soler originària de Cercs», *Quaderns de l'Àmbit de Recerques del Berguedà* (Berga), núm. 3 (1997).
- SOLÀ PARERA, Àngels, «Màquines tèxtils i lexicografia en la història de la llengua catalana. Notes entorn de la denominació de les primeres màquines de filar cotó a Catalunya (1786-1860)», a Dolors FONT (cur.), *Aspectes de la llengua catalana al Bages. Miscel·lània d'Estudis Bagecs* (Manresa), núm. 10 (1997).
- SOLÀ PARERA, Àngels, «Presentació», a Benet OLIVA, *Els orígens de la primera industrialització del reperaís. Un cas emblemàtic: Vilassar i el capital comercial barceloní (1828-1875)*, Mataró: Caixa d'Estalvis Laietana, 1999.
- SOLÀ PARERA, Àngels, «Filar amb berguedanes. Mite i realitat d'una màquina de filar cotó», a Lluís VIRÓS (cur.), *La indústria tèxtil. Actes de les V Jornades d'Arqueologia Industrial de Catalunya. Manresa, 26, 27 i 28 d'octubre de 2000*, Barcelona: ed. Enginyers Industrials de Catalunya i Marcombo, S. A., 2002.
- SOLÀ PARERA, Àngels, *Aigua, indústria i fabricants a Manresa (1769-1860)*, Manresa: Centre d'Estudis del Bages, 2004.
- SOLER, Raimon, «Comerciants i fabricants. Una reflexió sobre l'origen comercial del capital industrial: el cas de Vilanova i La Geltrú», *Recerques* (Barcelona), núm. 36 (1998).
- SOLER, Raimon, «“Dios quiera que salgamos de una vez de tan desgraciado negocio”. L'adquisició de maquinària de la fàbrica de la Rambla: un episodi de la difusió de tecnologia tèxtil (1833-1840)», a Albert CARRERAS, Pere PASCUAL, David REHER, Carles SUDRIÀ (eds.), *La industrialització i el desenvolupament econòmic d'Espanya*, Barcelona: Edicions de la Universitat de Barcelona, 1999 (Col·lecció “Homenatges”; núm. 17: Homenatge a Jordi Nadal), v. II.
- SUADES, Jordi, *Història gràfica de Sant Vicenç de Castellet, 1890-1936*, Sant Vicenç de Castellet: Jordi Suades ed., 1996.
- TORRAS I RIBÉ, Josep M., *La revolució industrial a la comarca d'Anoia*, Barcelona: Rafael Dalmau, 1979.
- THOMSON, James, *Els orígens de la industrialització a Catalunya. El cotó a Barcelona, 1728-1832*, Barcelona: Edicions 62, 1994 (ed. anglesa: 1992).
- THOMSON, James, «Olot, Barcelona and Ávila and the introduction of the Arkwright technology to Catalonia», *Revista de Historia Económica*, núm. 2 (any XXI, primavera-estiu 2003).
- VICENS VIVES, Jaume, «Coyuntura econòmica y reformismo burgués», *Estudios de Historia Moderna* (Barcelona), IV (1954).
- VILA I DESPUJOL, Ramon, *Una família burgesa manresana en la Catalunya del segle XIX: els germans Serra Farreras (1797-1877)*, Manresa: Caixa de Manresa, 1988.
- VIRÓS I PUJOLÀ, Lluís, «Sant Vicenç de Castellet, un model d'industrialització sobtada (1850-1936)», a XXXIV *Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos. Sant Vicenç de Castellet (Bages), 20-21 d'octubre 2001. Acta, ponències i comunicacions*, Manresa: Centre d'Estudis del Bages, 2002.

